

मे 2004

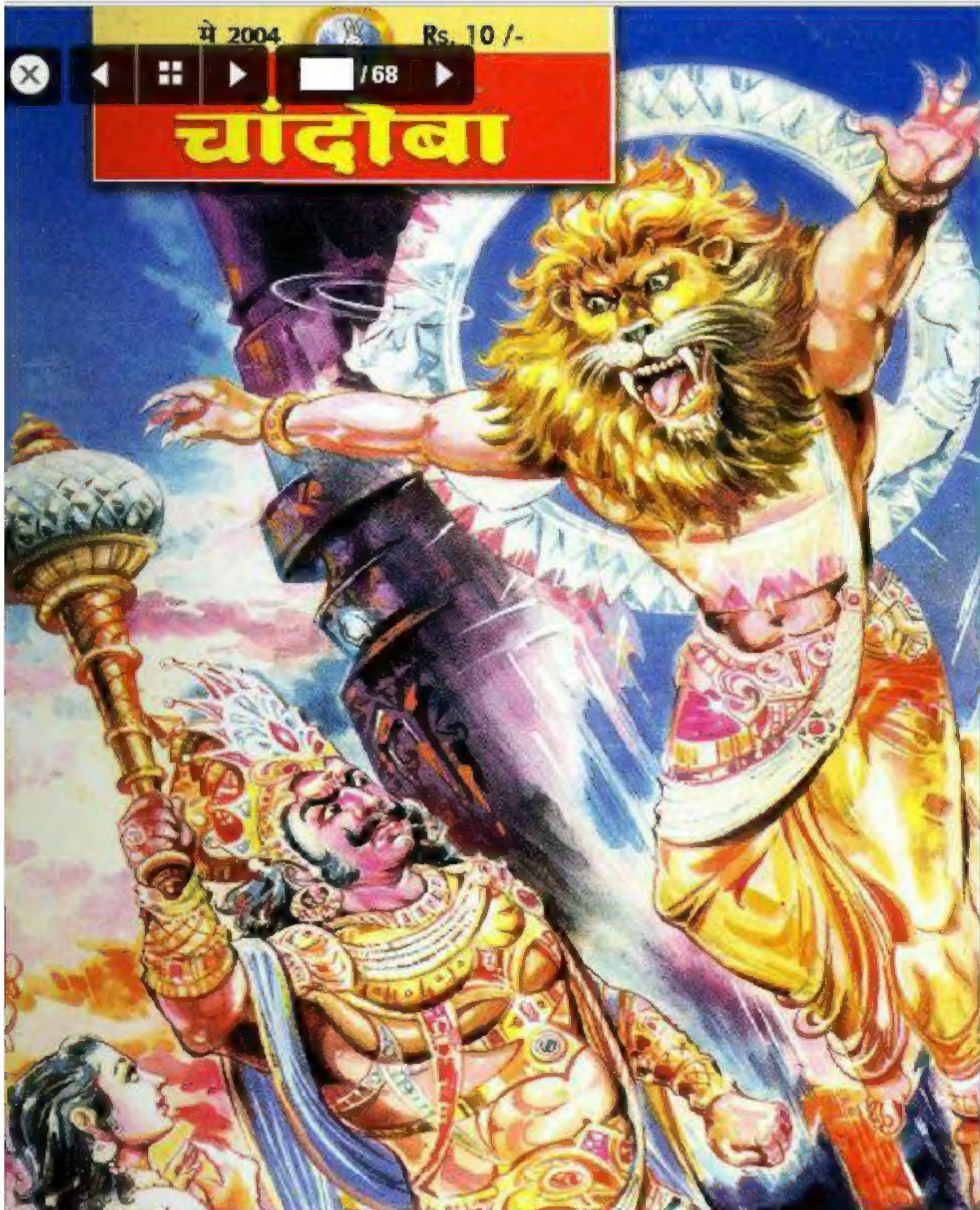
Rs. 10 /-

/ 68

चांदोबा

प्रेमनाथची थप्पड

प्रेमनाथ गरीब होता, तरीसुद्धा परतफेडीची अपेक्षा न धरता सर्वांना मदत करीत होता. तो दिवसभर कावाडकष्ट उपशीत होता, तरीदेखील जरूर पडेल त्याला मदतीचा हात द्यायला त्याने कधी मागेपुढे पाहिले नाही.

त्याचा भोळेपणा पाहून गांवचा पुजारी त्याला बरचेवर सहज देत होता, "हे बंधू, मागितल्याखेरीज आईदेखील मुलाला कांही खायला देत नाही. तू दुसऱ्यांना मदत करतोस, त्यावेळेला त्यांच्याकडून त्याचे वेतन किंवा बक्षीस माग."

"मी त्याचे मोल मागितले तर ती मदत करी होईल? मी कष्टाचे मोल घेतो, मदतीसाठी कांहीही घेत नाही. जे माझ्याकडून मदत घेतात, ते ती गोष्ट लक्षांत ठेवतीलच. आणि मला गरज पडेल तेव्हा मला नक्की मदत करतील." प्रेमनाथ असे उत्तर त्याला देत होता.

त्या गांवात रंगनाथ नांवाचा एक चिक्क धनिक राहत होता, त्याचा प्रेमनाथाचा स्वभाव माहीत झाला. त्याच्याकडून फुकट काम करून घेता येते, हे जेव्हा त्याला समजले, तेव्हापासून तो प्रेमनाथाकडून कांही ना कांही काम करून घेऊ लागला.

रंगनाथची आई आजारी पडली, दर रोज वैद्यबुधांना तिच्या प्रकृतिची माहिती सांगून औषध आपावे लागत होते. हे काम रंगनाथने प्रेमनाथावर सांगिले.

रंगनाथाचा निरनिराळ्या प्रकारच्या वस्तूंचा व्यापार होता, त्या वस्तूंच्या किंमती जाणव्या-साठी त्याला आठवड्याच्या बाजप्रांत जावे लागत होते. हे कामदेखील तो आता प्रेमनाथला सांगला. इतकेच नव्हे, तर कुणाला निरोप पांचवयाचा असला तरी त्यासाठी प्रेमनाथाची मदत रंगनाथ घेत होता.

तेवढ्यांत प्रेमनाथाच्या मुलीचे लग्न ठरले, लग्नाचा खर्च करण्यासाठी एक प्रेमनाथाजवळ नव्हती, त्याने चारपांच लोकांकडे मदत मागितली, पण कुणीही मदत करायला पुढे आले नाहीत. पुरोहिताने परिस्थितीचा अंदाज घेऊन प्रेमनाथला सांगितले, "तुला मदत करण्याची ताकद फक्त रंगनाथमधे आहे, नाही तरी रोज तो तुझ्याकडून कांही ना कांही काम करून घेतोच, जा नि त्याच्याकडे मदत माग."

प्रेमनाथ त्याच दिवशी रंगनाथाकडे गेला आणि म्हणाला, "नमस्कार मालक, मी कांही मदत मागण्यासाठी आलो आहे."

रंगनाथ हिशोबाच्या बऱ्या तपासण्यांत मग्न होता. मदत हा शब्द ऐकताच तो जरा सावध होऊन म्हणाला, "मदत? तू आहेस कोण?"

प्रेमनाथला जरा आश्चर्य वाटले. तो म्हणाला, "मालक मला ओळखत नाही? तुम्ही तर रोज मला कांहीतरी काम सांगत असता." असे म्हणून त्याने कामाचे स्वरूप सांगितले.

रंगनाथने नकार दिला, "मला कांही आठवत नाही. मी रोज अनेकांना काम सांगतो, बू म्हणतोस माझ्या आईसाठी तू औषध आणून देत होतास. खल, तिच्याकडे जाऊ, ती तुला ओळखते का बंधू?"

रंगनाथने असे म्हणून प्रेमनाथला जाण्याच्या आईकडे नेले. आई म्हणाली, "खाला जुटे तरी पाहिल्यासारखे वाटते आहे, त्या दिवशी औषध आणणारे हे काम मला जमणार नाही, असे म्हणाला

होता. औषधाशिवाय त्या दिवशी मला खूप त्रास झाला, मी त्याला खूप शिब्याही दिल्या."

या प्रसंगाने प्रेमनाथला धडका बसला. तो दुःखी मनाने घरी परतत असताना वाटेत त्याला पुरोहित भेटले. त्याच्या उतपलेल्या चेहऱ्याकडे पाहून त्यांनी विचारले, "काय झाले?"

प्रेमनाथने सगळी हकिकत त्यांना सांगितली. पुरोहिताने जरा विचार केला, तो म्हणाले, "रंगनाथ समजतोय की तू फक्त कामच करू शकतोस. तू भित्रा आहेस. तू अनेक वेळा त्याच्या पत्नीला पण मदत केली आहेस. तू तिच्याकडे जा. तिनेही जर तुला ओळखण्यास नकार दिला तर तुझ्यातील हिंमत तू वाखन. तू कांहीही करू शकतोस, ते तिला दाखव. कसे दाखवायचे हे तूच ठरव." असे सांगून पुरोहित निघून गेला.

पुरोहिताच्या सांगण्यावरून त्यांच्यातील हिंमत जाणी झाली, तो रंगनाथच्या घरी गेला. त्यावेळी तो अंगणात आपल्या पत्नीशी बोलत होते! प्रेमनाथ जोरातच म्हणाला, "सालक, तुमच्या पत्नीलाही मी अनेकवेळा मदत केली आहे, विचारा त्यांना."

रंगनाथने जोले ताल करून प्रेमनाथकडे पाहिले व फर्चीला विचारले, "तुझ्याला ओळखतोस का? तो म्हणतो की त्याने तुला मदत केली आहे."

"वाहिल्यासारखे वाटते आहे? एखादा केळीची पाने कापण्यास त्याला सांगितले होते, तर दहा-बारा पाने कापली आणि निघून गेला. अगदी आळशी आहे." रंगनाथच्या पत्नीने उत्तर दिले.

प्रेमनाथने अगदी कडव्या स्वराने सांगितले, "मी मेहतत करून खातो, जेव्हा जर पडेल तेव्हां

दुसऱ्याला त्यांनी कांही खावे अशी आज्ञा न ठेवता मदत कातो. मी तुम्हाला वेळेवेळी मदत केली आहे, पण तुम्ही सर्वजण मी मदत केल्याचे विसरलात."

त्याच्या बोलण्यावर रंगनाथ जोरजोराने हसू लागला. "श्रीमंतांना मदत करणे हे गौरवास्पद असते. म्हणून अनेकजण माझ्या मक्तीसाठी धावून येतात. तुला जर वाटत असेल की आम्ही तुझी ओळख ठेवावी, तर कांही मोठे काम करून दाखव."

"मी केलेल्या कामाचे खूप कौतुक करावे असे म्हणत नाही, पण जे काम मी केले होते त्याबद्दल बिनाकारण शिब्या देतात त्याचे दुःख वाटते." प्रेमनाथ म्हणाला, "जरे, फ्लूटमर मिळाने दूध नासून जाते. तुझ्या चाकळीत वरेच झाडे आहे." रंगनाथ म्हणाला.

"सालक, जे झाले ते झाले. मला माझ्या मुलीच्या लग्नासाठी कांही रुप्यांची जरूरी आहे. तेव्हां मदत करा, आपले उपकार मी कधीही विसरणार नाही." प्रेमनाथ काकुळतीला येऊन म्हणाली.

रंगनाथ जरा रागातच म्हणाला, "जर मदत केली असती, पण मी तुला ओळखतच नाही, मग मदत कशी करणार?"

रंगनाथच्या बोलण्याने प्रेमनाथ रागावला, ब त्याने रंगनाथला जोरात थप्पड मारली. कांही न सुचून रंगनाथ पहातच राहिला, पण तोपर्यंत प्रेमनाथ निघून गेला होता.

रंगनाथचा असा अपमान काण्याचे साहस आजपर्यंत कोणी दाखवले नव्हते. तो रंगाने उठला आणि सरळ गांवप्रमुखाकडे गेला. त्याच्याकडे तक्रार करीत रंगनाथ म्हणाला, "त्या मूखाने मला थप्पड मारली. त्याला जर शिक्षा केली नाहीत, तर गांवात अत्याचार माजेल."

गांवप्रमुखाने ताबडतोब प्रेमनाथला बोलावणे पाठविले. त्याच्या नवती पुरोहित तेथे आला आणि म्हणाला, "प्रेमनाथ त्याच्या मुलीच्या लग्नाच्या काळजीत आहे. तशांत त्याला खूप ताप आहे. त्याला इथपर्यंत चालत येणे कठीण आहे. जे झाले ते सांगण्यासाठी त्यांनी मला पाठवले आहे."

"त्याचे म्हणणे काय आहे?" गांवप्रमुखाने विचारले.

"प्रेमनाथचे म्हणणे असे आहे की रंगनाथची स्मरणशक्ती जगदी कमजोर आहे. कांही लोक त्याला मदत करतात, तर कांही लोक त्याच्यावर हात चालवतात. पण वेळ पडली तर त्याला कुणी ओळखत नाही." पुरोहिताने प्रेमनाथची बाजू मांडली.

ते ऐकून रंगनाथ रंगाने जोरजोराने ओरडू लागला. "त्याचे नाव प्रेमनाथ. त्याच्या मुलीचे लग्न ठरले असून ती पैशांची मदत मागण्याला माझ्याकडे आला होता, मी नाही म्हणतच त्याने मला जोरात थप्पड मारली."

"प्रेमनाथने रंगनाथची आणि त्याच्या परिवाराची कांही अपेक्षा न करता आजपर्यंत चांबोबा

मदत केली. पण त्यांनी ओळख सुद्धा दाखविली नाही. तो म्हणाला की तू कांही तरी मोठे काम करून दाखव, मग ते तुला ओळखतील. त्याने थप्पड मारली, ती त्यांच्या चांगलीच लक्षात राहिली, म्हणजे मोठे काम करून दाखविले, त्याबद्दल त्याचे कौतुक करायचे सोडून तक्रार कशासाठी केली?" पुरोहिताने गांवप्रमुखाला विचारले.

आता सगळी घटना गांवप्रमुखाच्या लक्षात आली. परंतु पुरोहिताचे सर्व म्हणणे मान्य करण्यासारखी परिस्थिती नव्हती. ते म्हणाले, "तू कितीही त्याची बाजू घेतलीस तरी चूक संपत नाही. चूक ही चूकच आहे, त्याबद्दल त्याला शिक्षा मिळावीच पाहिजे."

"पाटील, प्रेमनाथने रंगनाथची सेवा केली पण त्याचे फळ त्याला मिळाले नाही. जो कामाचा

मोबदला देऊ शकतो, त्यालाच चुकीबद्दल शिक्षा करण्याचा अधिकार आहे," पुरोहिताने आपले स्वतःचे मत मांडले.

पुरोहिताचे हे मत ऐकताच गांवप्रमुख जरा अस्वस्थ होऊन म्हणाला, "प्रेमनाथबद्दल मी बरेच ऐकले आहे. तो गांवातील अनेक लोकांना मदत करतो, त्याने मला ही मदत केली आहे. त्याने चूक केली त्याबद्दल शिक्षा करण्याच्याअगोदर त्याने जी मदत केली त्याबद्दल मोबदला देणे जरूरीचे आहे. त्याने ज्यांना ज्यांना मदत केली. त्यांच्याकडून मोबदला मिळवून देण्याची जबाबदारी माझी आहे. त्याने गांवातल्या सगळ्यांना इतकेच काय पण मलाही थप्पड मारली, तरी त्याला शिक्षा करण्याचा अधिकार मला नाही."

गांवपाटीलाच हे बोलणे ऐकून सगळ्या गांवकऱ्यांना जणू आपल्यालाच थप्पड मारली आहे, असे वाटू लागले. त्यांनी प्रेमनाथच्या मुलीच्या लग्नासाठी मदत करण्याचा निश्चय केला.

पाटील पुरोहिताला म्हणाला, "मला काळत नाही, की हे सर्व म्हणणे प्रेमनाथचे आहे, किंवा

तुमच्या मनांतले आहे; पण तो जे बोलला ते खरे आहे. प्रेमनाथ स्वतः येऊन असे नीट सांगू शकला नसता. वेळेवर येऊन आलेल्या अहचष्मीचे योग्य ते निवारण तुम्ही केले आहे. पुरोहिताचे हेच काम आहे."

जमलेले लोक आपसांत मोठ्याने बोलू लागले. रंगनाथने ते सर्व ऐकावे अशी त्यांची इच्छा होती. ते आपसांत म्हणू लागले, "गांवात इतके लोक रहातात, पण त्यांच्याकडे मदत न मागता प्रेमनाथ त्या कंजूस रंगनाथकडेच गेला."

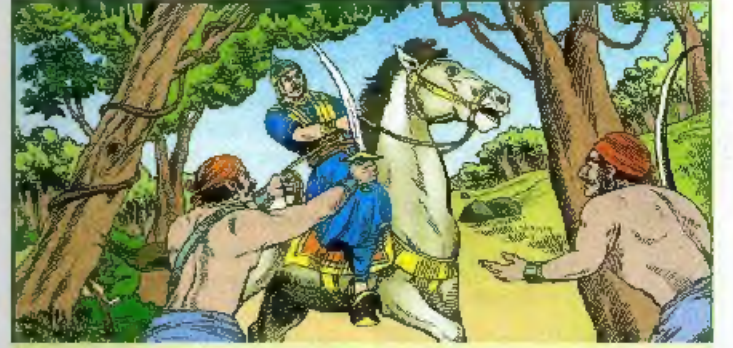
त्यांचे सर्व बोलणे ऐकून रंगनाथला आपली चूक कळली व त्याचे डोळे उघडले. तो स्वतःशीच म्हणू लागला, "प्रेमनाथने मला थप्पड मारली नसून माझ्या स्वाधीनताला थण्ड मारली आहे. त्याच्याकरिता मिळालेली शिक्षा योग्यच आहे, यापुढे जो कोणी मदत करील त्याबद्दल मोबदला देणे माझे कर्तव्य आहे. प्रेमनाथ सारख्या चांगल्या माणसाला दूर ठेवणे योग्य नाही. मी चूक सुधारून गांवातील लोकांचे प्रेम पुन्हा मिळविण्याचा प्रयत्न करीन."

मे २००४

12

चांदोबा

अस्वल्या मांत्रिक

6

(चंद्रशिला नगरीवर हल्ला करायला गेलेल्या दुर्मुखराजावर अस्वल्या मांत्रिकाने अस्वल्या वधिकाला सोडले. ते पाहून दुर्मुख आपल्या एका अंगरक्षकाबरोबर घोड्यावर बसून अरण्यांत पळाला पण तिथे दरोडेखोरांच्या वेळीचा नागमट्ट नांवाचा नायक होता. त्याने झाडावरून दोरीचा फास दुर्मुखकडे फेकला व त्याला वर खेचले. त्यानंतर...)

जेव्हा दोघे डाकू जोराने ओरडत धावाच्या फांदातून अचानक दुर्मुखराजाच्या घोड्यापुढे उडी मारून खाली आले, तेव्हा दुर्मुखराजाच्या अंगरक्षकाने घोड्याचा लगाम खेचत कापल्या आघाजात म्हटले, "महाराज, माझ्या कमरेला तलवार जरूर लटकते आहे, पण यावेळी मी असहाय्य आहे. माझ्याकडून आपल्याला कांहीही अपाय होणार नाही."

दरोडेखोरांचा नायक नागमट्ट याने आपल्या डाव्या हातात घोड्याचा लगाम पकडला होता,

आणि उजव्या हातातली तलवार अंगरक्षकाच्या गळ्याकडे नेत तो म्हणाला, "अरे, तू जरी तलवार उपसलीस तरी आम्ही कांही धावणारे नाही. तू बघ, तुझ्यापुढे जाणारा घोडेस्वार कसा फांदीवर लोंबकळतोय ते! तुमच्या दोघांच्याबरोबर आणखी कुणी येत आहेत कां?"

काप उतर बावं ते विचार्या अंगरक्षकाला कांती सुचेना. कांतीजण मागोमाग येत आहेत असं जर सांगितलं तर हा धोका टळला असता कां? की आम्ही दोघेच आहोत असं सांगितलं

चांदोबा

तर धोका कमी झाला असता? तेव्हा झाडाच्या फांदीवर बसकलेला दुर्मुख एकदम ओरडला, "अरे अंगरक्षक, कुठे आहेस तू?"

त्यावर आपली तलवार पसत दरडावणीच्या सुरांत नागमल्ल ओरडला, "तू अंगरक्षक आहेस? कसल्या तऱ्हेचा अंगरक्षक आहेस तू? तुझा राजा कोण आहे? पण त्या आधी तू घोड्यावरून खाली उतर, बघू!"

अंगरक्षक घोड्यावरून खाली उतरला. नागमल्ल राजाला सोडकण्यांत गुंतलेल्या डाकूला म्हणाला, "अरे, आज आपल्या हातांत चांगले श्रीमंत लोक सापडले आहेत, सोण्याचा मोठा गोळा समोर आलाय, त्या इसमाला सावकाश उतरव, नाहीतर त्याचं कंनरदं मोडेल."

त्या डाकूने फांदीवर लोंबकळणाऱ्या दुर्मुखला अगदी सावकाश खाली उतरवले. दुर्मुख आपल्या कमरेतली फांसाची दोरी सोडवायचा प्रयत्न करू

लागला. ते पाहून नागमल्लच्या जवळ उभा असलेल्या आणखी एका डाकूने दुर्मुखला काढ्या स्वरांत प्रश्न केला, "कमरेतला बोरीचा हा फांस गळ्यांत अडकवून घ्यायचा आहे की काय?"

तोपर्यंत झाडावरून उतरलेला डाकू व नागमल्ल तिथे जवळ येऊन पोचले. एकवार दुर्मुखला नखशिखांत न्याहाळत नागमल्ल म्हणाला, "तुझा किंमती पोसाख आणि नक्षीकाम केलेले तलवारीचे म्यान पाहिल्यावर तू बराच पैरोवाला असला पाहिजेस असं वाटतंय. आता काहीही गडबड न करता तू अगोदर तुझ्याजवळचे सारे पैसे काढून समोर देव, आणि नंतर तुझ्या रक्षकाला घरी पाठवून आणखी दहा हजार मोह्या मागवून घे. नाहीतर तुझे शरीर समोरच्या पर्वतातल्या गुहेत राहणाऱ्या एखाद्या बाघाचे पक्ष्य होईल."

हे बोलणें ऐकून दुर्मुखराजा विचार करू लागला, "जर स्वतःला अमुक देशाचा राजा आहे असे मी सांगितले, तर हा दरोडेखोरांचा नायक आताच माझा शिरच्छेद करील आणि चंद्रशिला नगरीच्या बितकेतु राजाच्याकडे माझे मस्तक पाठवून ज्ञानम मिळवील. जर मी कुणीतरी धनिक व्यापारी आहे असे छोटे सांगितले तर या अंगरक्षकाला घरी पाठवून दहा हजार मोह्या मागवून घेता येतील. त्याकाळांत जर माझा खोटेपणा उघड झाला तर...

तिक्तप्यांत नागमल्लाने चिहून, दातओठ खाल, दुर्मुखची तलवार खेचत त्याला विचारले, "विचार कसला करतो आहेस? बघून पळून जायची कांढीतरी योजना होव्यांत आहे की काय?"

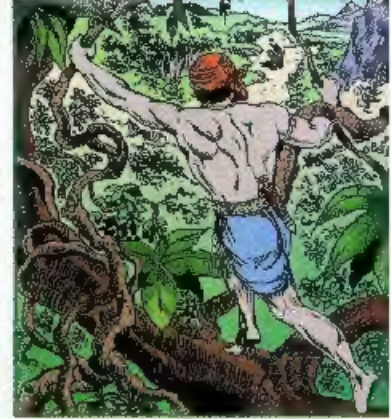
उत्तरांदाखल दुर्मुखने म्हटलं, "दहा हजार मोह्या कशा मागवायच्या, त्याचाच मी विचार

करतो आहे. माझं नांव दुर्जयगुप्त आहे, मी उदयगिरीचा राहणारा आहे. पण आता याक्षणीं माझ्याजवळ एक कबडीबेखील नाही."

हे उत्तर ऐकून चकित झालेला नागमल्ल म्हणाला, "असले किंमती कपडे अंगावर, सोबत एक अंगरक्षक बसकगतोस, आणि हातांत एक कबडीबेखील न ठेवता या अरण्यांतून प्रवास करतोस का? तुझ्या या बोलण्यावर कोण विश्वास ठेवील रे?" आणि आपल्या सत्कामनांकडे बघून नागमल्ल पुढे बोलला, "ऐका रे, याच्या कमरेचा दार काढून त्याच्याच गळ्यांत अडकवा. तोपर्यंत याला फांसी बायच्यासाठी कोणती फांदी जास्त मजबूत आहे, ते मी पाहिलो."

नागमल्लचे बोलणे पुरे होण्याअगोदर दूर अंतरावरून हत्तीचा चित्कार आणि अस्वलाचे ओरडणे ऐकू आले. राजा दुर्मुख व त्याचा अंगरक्षक, तो आवाज ऐकून भीतीने थरथर कांपू लागले. अंगरक्षकाने चौफेर बघून म्हटले, "महाराज, मला वाटलं होतं की अरवल्या बधिक अरण्यांत मार्ग चुकला असेल. पण आपल्या खाणाखुणा पाहून तो याच याजूला आपल्या मागेमागे येतोय!"

दरोडेखोरांचा नायक चकित झाला. आपल्या अनुयायांकडे आश्चर्याने नजर फिक्कीत तो म्हणाला, "तुम्ही ह्यांचे बोलणे ऐकलंत ना? हा तर आपले नांव दुर्जयगुप्त सांगतोय आणि हा दुसरा त्याला 'महाराज' म्हणतो आहे! सगळ्यांत विचित्र गोष्ट म्हणजे अस्वल्या बधिक... आणि त्याचा या अरण्यांत म्हणे मार्ग चुकलाय?" असं म्हणून नागमल्लने तलवार उधसून विचारले, "ओ, चांदीबा

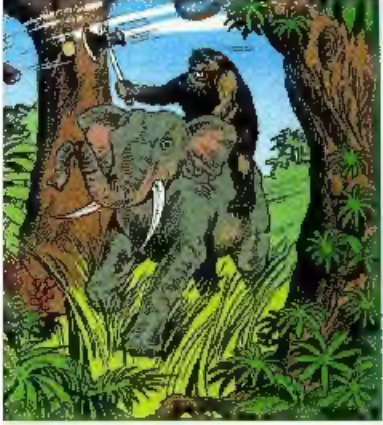

खरं काय ते सांग, तुम्ही बघे बाबरला आहात, की बगावट गोष्टी बोलून आम्हाला फसवायचा प्रयत्न करत आहात?"

दुर्मुखराजा धाबरला, या प्रश्नाला काय उत्तर द्यावे याचा तो विचार करीत होता, तेव्हा हत्तीचा चित्कार आणि अस्वल्या बधिक्याची गर्जना अगदी मोठ्याने ऐकू आली. ती ऐकून नागमल्ल बेखील घबरेल गेला.

तो एका अनुयाय्याला म्हणाला, "अरे ऐक, तू झाडावर बसून बघ जरा! हत्तीचे ओरडणे आणि अस्वलाच्या आवाजाबरोबर माणसांचा आवाज कसा येईल?"

एकजण झटकन जवळच्या एका झाडावर चढला आणि दुसऱ्याच क्षणीं ओरडला, "म्हज, तो दुर्जयगुप्त आणि त्याचा भोक्ता जे सांगताहेत ते अगदी खरे आहे. सोंड उंचावलेला एक हत्ती आणि त्यावर हातांत परसू घेतलेले अस्वला

अरे बापरे, त्या परभूच्या वाराने झाल्यांच्या फांचा गवताच्या काडासारख्या मोडून इकडे तिकडे पडताहेत."

नागमहाने विचारत पडला, तेव्हा दुर्मुख राजाने त्याचा छत पकडून म्हटले, "मह, आपण इथून लगेच पळून गेलं पाहिजे. पैशाच्या लोभाने तू आमचे प्राण धेऊं नकोस. हवं तर तुला मी एक राज्य देखील माझ्या पैश्याने विकत घेऊन देऊं शकतो."

अंगरक्षकाने घोड्यावर स्वार होऊन पळून जायची बुक्ती सांगितली. लगाम पकडीत तो नागमहला म्हणाला, "नागमह! याचेलीं जर तुम्ही महाराजाचें प्राण बांचवलेत तर ते तुम्हाला अर्थ राज्य बक्षिस देतील. मी ओढ्यावर बसून राजधानीला जातो आणि सेना घेऊन परत येतो."

"हे काम मी स्वतः करू शकतो. पण या दाट अरण्यांत आता राजधानीकडे जायचा मार्ग नीट

सांगडायला हवा ना!" असं म्हणत दुर्मुखराजाने घोड्याचा लगाम पकडला.

नागमहाने आपल्या दोन अनुयायांचा डोक्यांनी खून केली आणि दुर्मुख व त्याच्या अंगरक्षककडे खोळे बघतून बघत तो म्हणाला, "जरे, तुम्ही दोघांही पूर्वं आहोत कीं लबाडी करण्यांत हुशार आहात? इकडे तो अस्वल्या अधिक इच्छा करायला येतो आहे, आणि तुम्ही दूर अंतरावरच्या राजधानीला जाऊन सेना घेऊन येण्याचा विचार करता आहात?"

आणि पुढे आपल्या अनुयायांकडे बघून तो म्हणाला, "हे बघा, या दोघांना दोरीने बांधा आणि त्या दोघांवरल्या गुहांकडे ओढत घेऊन जा. तो अस्वल्या अधिक इथून एकदा गेला कीं मग या दोघांवर काय ते खरू."

नागमहाने ही आज्ञा दिली आणि तो गुहेकडे चालू लागला. तेव्हा त्याच्या सहकाऱ्यांनी दुर्मुख व अंगरक्षकाला दोन्या बांधून नागमहच्या मागीमाग ओढत नेले.

झाडीच्या आडून अस्वल्या अधिकाने दुर्मुखाला पाहिले आणि तो गरजला, "अरे दुष्टा! बरा सांपडलास माझ्या हातांत! माझ्या परशूने मी आता तुला बळी घेणार आहे!" असं म्हणून त्याने हत्तीच्या पाठीवरून उडी घेतली आणि त्याच्यामागीमाग घेऊं लागला.

नागमह व इतर सगळे भयभीत होऊन पळत सुटले आणि पुढे पुढे धुसले. सर्वांनी मिळून त्या गुहेच्या तोंडामर एक मोठा दांड देवला.

अस्वल्या अधिकाने गुहेसमोर जाऊन त्या दगडावर दोनचार लाथा जोरात मारल्या आणि

तो ओरडला, "अरे, गुहेत असलेल्यांनी, सगळेजण बाहेर या कीं मला फक्त दुर्मुखचे मस्तक घेणे आहे. इतरांना मी जपसादेखील धक्का लावणार नाही."

ही ओरडाआरड ऐकून नागमह आपल्या अनुयायांना म्हणाला, "बा! हे तर फारच झालं. ते अस्वलाचं मृत आता दुर्मुखचं मस्तक हवंय असं म्हणतंय, ही काय भानगड आहे?" आणि दुर्मुखकडे बघून तो पुढे म्हणाला, "या प्रदेशाजवळच उदयगिरी राज्यांत दुर्मुखराजा राज्य करतो आहे. अरण्य सोडून विचित्र गोष्टी पाहायला लोक नगरांत जातात, त्यापैकी मी एक नाही. आजपर्यंत मी त्या राजाला कधी पाहिलेच नाही. तूच तो दुर्मुख राजा आहेस कीं काय?"

"मी दुर्जयगुप्त आहे. उदयगिरीचा वडिलांनी आहे. कुठल्यातरी भुताने पछाडलेल्या त्या अस्वलाचें ब्रोंवणे खरे कसे मानतोस? अगोदर आपण सर्वांनी इथून कसे काय निसटता येईल त्याचा विचार करायला हवा. तुला हव्या आहेत त्या दहा हजार मोहरा मी तुला देईन ना!" दोनवाणा 'वैद्य' करून राजा दुर्मुखने म्हटलं.

"नागमह! महाराजांनी आजपर्यंत कधीही दिलेला शब्द मोडलेला नाही." अंगरक्षक म्हणाला.

"जे पूर्वा, गप्प बस! तुझ्यावरही भूत स्वार झालंय कीं काय? या अरण्यांत आपण शिकलो आहोत, तेव्हापासून तू मला सारखा 'महाराज, महाराज' कां म्हणतो आहेस? मी सर्वांच्या देखत तुझा शिरच्छेद करू शकतो!" दुर्मुखने त्याला दगडावीत म्हटले.

नागमह डाकू बुचकळ्यांत पडला आणि आपल्या दोघा अनुयायांना म्हणाला, "अरेच्या,

चांबोबा

सुदैवाने किंवा दुदैवाने कां असेना, आपण उदयगिरीच्या दुर्मुखराजाला पकडलंय, राजाखेरीज इतर कुणाला सगळ शिरच्छेद करण्याचा अधिकार कुठेअसतो? या दुर्जयगुप्ताने अनवधानाने आपली खरी ओळख करून दिलीय."

दुर्मुखराजाला आता दोन्हीकडून भीती भडगावू लागली. पकीकडे गुहेच्याबाहेरून तो दगड हलवण्याच्या प्रयत्न करणारा अस्वल्या अधिक आणि गुहेत या दरोडेखोरांशी गांठा कांहीतरी खुणेचा संदेश आपल्या अंगरक्षकाला देण्यासाठी तो मुद्दामच म्हणाला, "अरे नागमह, माझ्या-बाबतीस तुझा गोंधळ होतोय. मी खरोखरच दुर्जयगुप्त आहे. या भवानक अरण्यांत आम्ही शिरल्यापासूनच माझा हा सेवक डोके फिरवला-सारखा वागतो आहे. कोणत्यातरी दुष्ट प्रज्ञाने त्याच्या शरीरामधें प्रवेश केलेला दिसतोय."

"महाराज, मला क्षमा करावी, अगदी हेच

झालंय बघा" जीराने ओरडून अंगरक्षकाने सांगितलं.

त्यावर आपले दोळे हाववत नागमह म्हणाला, "आसा तू राजा अस, नाहीतर दुर्जंगुम अस, त्यातून कांहीच निष्पन्न होणार नाही. हा भयंकर अस्वल्या गुहेच्या तोंडावरचा दगड हालवील आणि त्याच्या परशूने आपल्या सर्वांना माहन टाकील."

नागमह त्याच्या साथीदारांना म्हणाला - "अरे, आपण जर प्रणाल्त्र असलो तर कोणत्या- तरी प्रकाराने मरूच! म्हणून आपणच जर हा दगड हालवील आणि त्या अस्वल्या वधिकावर आपण सर्वांनी वार केले तर कस होईल?"

आपल्या नायकाच्या प्रश्नाला बरोडेखोर उत्तर देणार होते, तेचवेळी अंगरक्षकाने मधेच तोंड उघडले, "नागमह, त्या वधिकाला अस्वल्या मांत्रिकाचे अस्वत्वाचे रूप जादूने दिले आहे. राक्षसाएवढी त्याची ताकद आहे. म्हणून आपण जर गुहेतच राहिलो तर जारत चांगले ठरेल."

त्याचे बोलणे पुरे होण्यापूर्वीच अस्वल्या वधिकाचे आपल्या बोन्ही हातांनी तो मोठा दगड

जरासा हालवला आणि त्या सोंपटीतून आंत डोकावत तो म्हणाला, "अरे राजा दुर्मुख, जाधी बाहेर ये. तुम्हा शिरच्छेद करून मी माझ्या मागनि पुढे चालू लागेन."

"जो हो, आता मला समजलं. ह्या अस्वल्याला राजा दुर्मुख अर्थात दुर्जंगुम याचा सूड उगवायचा आहे. आपण तर बांचतो. झाला पकडून गुहेच्याबाहेर ढकलून बा पाहू" नायकाने आपल्या साथीदारांना आज्ञा केली.

राजा दुर्मुखने खडे पकडून बोन्ही डकू त्याला बाहेर ढकलण्याचा प्रयत्न करू लागले होते, तेवढ्यांत दूर अंतरावरून गडगडातासारखा आवाज आला, "केव्हापासून मी पाहातोय, काय हा आरडाओरडा चाललाय? शेंजारच्या गुहेत महाराक्षस उग्रदंड राहतात हे तुम्हाला ठाऊक नाही की काय?"

दुर्मुखाच क्षणीं अस्वल्या वधिक राक्षसाच्या दिशेकडे वळून गेल्या, "अरे, तू राक्षस आहेस? तुझे नांव उग्रदंड आहे? मन अस्वल्या मांत्रिकाचा हा मंत्राने भारलेला परशू आता तुला कंठस्थान चालणार आहे!"

(क्रमशः)

मे २००४

18

बांदोबा

वेताळ
कथा

नागदेवता

निजयाचा पक्षां विक्रमार्क पुन्हा झाडावळ वेला, त्याने झाडावरून प्रेत घाली काढले, आपल्या खांद्यावर घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने तो जाऊ लागला. प्रेतांत तपलेल्या वेताळाने म्हटले, "राजन, तुझे विश्लेषण अगदी कौतुकास्पद आहे. जगांत बहुधा तू एकटाच इतका दृढनिश्चयी असावास. इतरांनी तुझे अनुकरण करायला हवे. पण तुझे हे श्रम व्यर्थ जातील की काय क्षणी मला भीती वाटते. आता धर्मागवचं उदाहरण घे. हातांत आलेले ब्रह्मचे फळ त्याने नितर दिले तू तसा मूर्खपणा करू नयेस असं मला वाटतं. तुला सावध करण्यासाठी मी जंगलं ही गोष्ट नीट ऐक." आशि वेताळाने धर्मागवाची पुढील गोष्ट सांगायला सुरुवात केली.

मे २००४

ब्रेणे थोय्य नाही, तू एक सदगुरूग्रंथ आहेस आणि भूषण धोकेबाज आहे हे मला ठाऊक आहे. पण सर्व चौकशी व शहानिशा होईपर्यंत भूषणला थांबवून धरण्यासाठी तुला एक हजार मोहर ठेव म्हणून कचेरीत देवाची लागेल. आणि कुणीतरी त्यासाठी जामीन द्यावा लागेल.”

त्यावेळेला धर्मागदकडे तेवढी रक्कम नव्हती. तरीही तो धाबरता नाही. गांवात त्याची पत् होती, त्याला वाटलं, की कुणीही त्याला कर्ज द्यायला नकार देणार नाही. पण जेव्हा लोकांना समजलं की धर्मागदचं शेत त्याच्या हातातून जायची शक्यता आहे, तेव्हा त्याला कर्ज द्यायला कुणीही पुढे आले नाहीत.

धर्मागदला छान्नी होती की या कार्यक्षम समयी विश्वनाथ नकीच त्याला मदत कोळ. परंतु त्यावेळी विश्वनाथच्या वडिलांना मोठा आजार झाला. त्याच्या बहिणीचे लग्न ठरले होते. विश्वनाथचा अंदाज होता की याच्यासाठी त्याला किमान पांचसहा हजार मोहरांचा खर्च येणार होता. त्याची जुळवाजुल्य करण्याच्या प्रयत्नात तो होता.

त्याच वेळेला भूषण त्याला भेटला आणि म्हणाला, “मी तुला मदत करायला तयार आहे. पण तू ही मला मदत केली पाहिजेस.”

विश्वनाथला वाटलं की आता मैत्रीपेक्षा जास्त महत्वाची आहे गरज. त्याने धर्मागदच्या बाबतीत जामीन देण्याला साफ नकार दिला. धर्मागदला कुणीही कर्ज दिलं नाही. एक दिवस

त्याचे शेत भूषणच्या मालकीचं झालं.

धर्मागदला आता भूषणपेक्षाही विश्वनाथचा जास्त राग आला. संतापाच्या भरात त्याला वाटलं की विश्वासघात करणाऱ्या विश्वनाथला ठर मारावे. पण पुढे त्याच्या मनात आले की त्याचा काय उपयोग होणार होता?

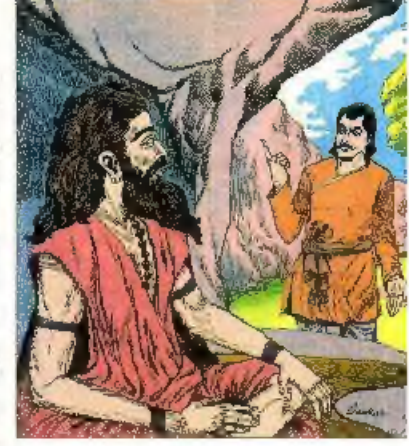
धर्मागदलाच खुनी ठरवून फांसावर जावे लागले असते. केवळ सड घेण्याच्या इच्छेमुळे त्याने जरी विश्वनाथला चोपले, हाणामारी केली, तरी वोक त्यालाच दोषी, बुष्ट ब नीच ठरवतील.

विश्वनाथच्या नकाराचा बदला कसा घ्यावा ते फांही धर्मागदला सुचले. गांवाबाहेर एका गुहेत एक बैरागी राहात होता, तो सिद्धीशक्तीमधे पारंगत होता असे सर्वजण म्हणत. धर्मागदने त्याला भेटून आपली व्यथा सांगितली.

बैराग्याने शांतपणे ऐकून धर्मागदला म्हटले, “व्यस्तते प्रेरित होऊन विश्वनाथने योग्य वेळेला तुला मदत केली नाही हे अगदी खरे; तो तुझा वरा मित्र नाही. पण मग तू कसा आहेस? त्याने मदत केली नाही म्हणून तू देखील त्याला ब्रास व्हावा अशी इच्छा धरली आहेस. तूही चांगला मित्र नाहीस हे खरं ना?”

“स्वामीजी, विश्वनाथने अपकार केला आहे, मला त्याचे नुकसान करायची इच्छा नाही. मला फक्त त्याला बदला घ्यायचा आहे. त्याच्यासाठी मला आपली मदत हवी आहे.” धर्मागदने म्हटलं.

“आता तुझ्या मनात सूडाची भावना प्रबळ आहे. सामान्या विषाप्रमाणे सूडाची भावनादेखील चांदोबा

माणसाचे मन विषारी करते, मी विषारी प्राण्यांना मदत करत नाही. तुझ्या मनातली ही सूडाची भावना तू सोडलीस तर आपण त्याबद्दल बोवू.” बैराग्याने स्पष्ट सांगितले.

“स्वामीजी, माझ्या मनातून ही दुष्ट भावना नष्ट व्हावी, म्हणून आपणाच कांहीतरी मार्ग सुचवावा. या भावनेने माझा जीव अगदी करसर्वास झाला आहे.” धर्मागदने म्हटलं.

त्यावर बैरागी म्हणाला, “तर मग ऐक! मी तुझे एका सपामधे रूप बदलू शकित, म्हणजे तुझी सूडाची भावना विस्फुरात बदलेल आणि ते विष तुझ्या मरतकात शिरेव. जेव्हा तू त्या विषाच्या प्रभावातून बाहेर येशील, तेव्हा पुन्हा तू मानवरुपात परत येशील. जोपर्यंत तू साध बनून राहाशील, तोपर्यंत तुझ्यामधे पूर्वीचे सर्व ज्ञान तसेच राहील,

भीती वाटली कीं तू त्या माणसाचा पाठलाग कारण आणि संकटात पडणार. लक्षांत ठेव, माणसांनी आपल्याला पाहिलं कीं आपण संकटात सांपडतो."

धर्मागद सापाने त्या दुसऱ्या सापाशी थोडा वेळ गप्पा मारल्या आणि त्यांतून त्याला बरीच माहिती मिळाली.

दुसऱ्या सापाने सांगितलं कीं सापाच्या मस्तकांत जे विष असतं, ते आपले संरक्षण करण्यासाठीच साप वापरतो. मग्नवाकडून सापाला जो त्रास होतो त्यावेळीं, किंवा प्राण संकटात असतील तेव्हाच त्याचा उपयोग होतो. नाहीतर मानवाला साप कांहीच त्रास देत नाहीत. सापामधे सूडाची भावना नसते.

धर्मागदला मात्र हे सत्य कळले व अगदी योग्य माहिती मिळाली. पण तोपर्यंत विश्वनाथ आपला शत्रू आहे आणि त्याला चावलं कीं तो मरेल, व त्यासाठी धर्मागदला कोपलीही शिक्षा झाली नसती, हा विचार धर्मागद सापाच्या मनांत घोळत होता.

हाच विचार मनांत बाळगून धर्मागद सर्वांची नजर चुकवून विश्वनाथच्या घरी पोचला. घरांतल्या एका खोलीत विश्वनाथचा सहा वर्षांचा मुलगा खेळणीं घेऊन खेळत होता. त्याने धर्मागद साप पाहिला आणि घाबरून तो जोरजोराने "साप, साप" असे ओरडायला लागला.

धर्मागदच्या मनांत आले कीं या मुलाला चावले कीं विश्वनाथला पुत्रशोक होईल. पण या

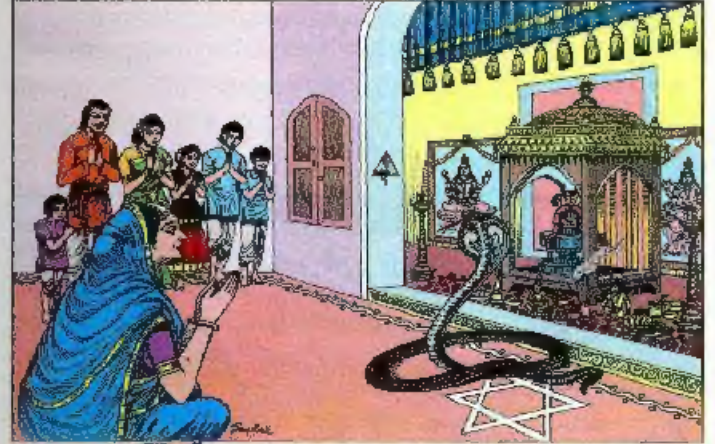
निष्पाप बालकाचा चावणं हेच पाप आहे. तिथून तो येवाने सरपटत निघाला आणि देवघरांत गेला. तितक्यांत घरातले सारेजण त्या बालका-जवळ जमले. त्याने सांगितल्यावरून सगळेजण देवघराकडे गेले. तिथे पहातात तो काय, धर्मागद साप आपला फणा उभासून खोलत होता.

"नागदेवता आहे. डोळे मिटून त्याला नमस्कार करा. तो कुणासाठी त्रास देणार नाही. आजपासून आपल्या साऱ्या अडचणी दूर होतील. कांही दुष्ट व्यक्तींच्यामुळे तुमचा मित्र धर्मागद याच्यावर जी आपती आली होती, तीदेखील पितळून जायला हवी. त्मालाठी नागदेवता आमची ही प्रार्थना अवश्य ऐकेल."

विश्वनाथच्या आईने सांगितलं. तिथे

जमलेल्या सर्वजणांनी डोळे बंद करून तसं केले. हे बोलणं ऐकून धर्मागद चक्रावला. त्याने खूप प्रयत्न केला, पण त्याच्या मनांत प्रतिसोधाची भावना उत्पन्न झाली नाही.

"छे छे, या विषाचा मला कांहीच फायदा झाला नाही, होणारही नाही. ते व्यर्थ आहे." असा विचार करून त्याने देवघरांतल्या चौगाचा जोराने चावा घेतला. त्याच्या मस्तकांतले विष दांतातून बाहेर पडले. सापाचे रूप बदलले आणि क्षणांतच तो पुन्हा मानवरूपांतला धर्मागद बनला. तिथे असलेल्या सगळ्या लोकांचे डोळे बंद होते. त्यामुळे हा चमत्कार कुणाचाच विसवा नाही. त्यांनी डोळे उघडल्यापूवीं धर्मागद त्यांच्यासमोर उभा होता.

चांदोबा

पण तुझी बुद्धी मात्र सांपाची असेल. तुझी विचारपद्धती सांपासारखीच असेल. पण हो, जर तुला सर्पहंपांत असताना त्या काळांत तुला मारलं, तर मात्र तुझा त्या रुपांतच मृत्यू होईल."

मागचा पुढचा विचार न करता धर्मागदने याला संमती दिली. बैराग्याने त्याचा साप बनवला.

सापाच्या रुपांतला धर्मागद तिथून निघून शेताच्या दिशेला सरसरत जाऊ लागला. त्यावेळीं एक शेतकरी काठीने माती उकलत होता. ती काठी सापाच्या शोपटीला लागली.

सापाने चिडूत फणा उगारला. पण तोपर्यंत शेतकरी तिथून निघून गेला होता. या सापाचा फुत्कार ऐकून शेजारच्या झाडीतून दुसरा एक साप बाहेर आला आणि धर्मागदला म्हणाला, "मला

विश्वनाथच्या आईने जेव्हा प्रार्थना संपवून होले उघडले, तेव्हा तिला देवघरांत नागदेवता विसता नाही, तिच्या मनास भक्तीभाव आगा झाला आणि ती भव्यात अंतःकरणाने पुन्हा स्तोत्रपठण करू लागली.

विश्वनाथने थोड्या वेळानंतर होले उघडले, आणि शेजारी उभ्या असलेल्या धर्मागदला पाहून तो चकित झाला.

शरमूत जाऊन त्याने मान खाली केली, तेव्हा धर्मागदने त्याला म्हटले, "अरे मित्र, तुझ्या अडचणीमुळे तू जे केलेस, त्यामुळे माझे शेत मी गमावले खरे, पण तेवढ्या कारणासाठी मी तुझी पैची गमावणार नाही."

हे ऐकून विश्वनाथ व त्याच्या भ्रातृत्व्या सर्वांनी धर्मागदची प्रशंसा केली. हे समजल्यानंतर गांवकरीही कौतुकाची भाषा बोलायला लागले, आणि भूषणने खजील होऊन धर्मागदचे शेत त्याला परत दिले.

ही कहाणी सांगून वेताळाने विचारले, "राजन्, जेव्हा विश्वनाथने मदत करायचे

नाकारले, तेव्हा धर्मागद सडू घेण्यासाठी तयार झाला होता. पण देवघरांत मात्र सांपाच्या रथांत त्याने जे केले, त्या कोणीचा मेळ बसत नाही. माझ्या शेंकेचे उत्तर माहीत असूनही जर तू गप्प राहिलास तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे-तुकडे होतील."

विक्रम म्हणाला, "मानवाप्रमाणे पशुपक्षांचाही एक स्वभावधर्म असतो, सुदैवाने धर्मागदला एक साप भेटला आणि त्याने सर्पविषाचा प्रयोग फक्त आत्मरक्षणासाठीच करायचा असतो. हे त्याला सांगितले. धर्मागदला जडचण आली त्याचवेळेला विश्वनाथला कौटुंबिक अडचण होतीच, धर्मागदला त्याची परिस्थिती समजली आणि त्याला विश्वनाथच्या आईचा चांगुलपणाही कळला. आपली चूक समजल्यामुळे धर्मागदच्या विचारांत बदल झाला."

राजाचा मौनभंग करण्यांत सफल झाल्यामुळे वेताळ शयामहित पुन्हा गायब झाला आणि झाडावर जाऊन बसला.

(सरल तंजा यांच्या रचनेवरून)

मे २००४

24

चांदोबा

पेटलेले अरण्य

ज्या अरण्यांत पळसराची अनेक झाडे असतात ते अरण्य उन्हाळ्यांतल्या कांही महिन्यांत पेटलेलं आहे की काय, असं वाटतं. कारण आहे पळसाची लालशेंदरी रंगाची फुलं. रामायणांत आपण वाचतो की विध्यपर्वतराजीतून राम जेव्हा अरण्यांत चालत होता, तेव्हा त्याला पुढे आग लागली असावी असे वाटले. तो त्या जागी पोचला तेव्हा तिथे त्याला ही फुलें दिसली व ते मोठेक दृश्य पाहून श्रीराम प्रसन्न झाला.

पळसाच्या फुलांना म्हणून अग्निफुलें असेही म्हणतात. मार्च महिन्याच्या अखेरीस ही फुलें फुलायला लागतात आणि धगधगणाऱ्या शेंदरी रंगामुळे वातावरणाला एक उज्वल रंग चढतो. या झाडाचा उल्लेख वेदांतदेखील आढळतो,

सर्वात मोठे निवासस्थान

जोधगड, म्हणजे आजचे जोधपूर ही मेवाडच्या राज्याची राजधानी होती. १८५९ मध्ये राव जोधा यांनी ही स्थापन केली. त्यावेळेला सगळ्या इमालींना निळा रंग दिला गेला होता. त्यामुळे इमालींमध्ये आतून गारवा राहात होता. साहजिकच या नगरीला नील नगरी म्हणत असत, जोधपूरमध्ये असलेले अनेक जुने राजवाडे व किल्ले यांनी या शहराचे ऐतिहासिक महत्त्व व संस्कृती जतन केलेली आहे.

चांदोबा

25

त्यापैकी उमेद भवन हा राजवाडा विशेष प्रसिद्ध आहे. हे जगातील सर्वात मोठे खाजगी निवासस्थान आहे. सव्वीस एकरांत पसरलेल्या या राजवाड्यांत पंधरा उद्याने असून एकूण ३४७ शाही दालने आहेत.

मे २००४

सुवर्णपूरचा राजा सुबलदेव हा शूर व महत्वाकांक्षी होता. त्याच्या शेजारच्या व्रतशिला राज्याशी त्याचे अनेक पिढ्यांचे छेददैर होते. व्रतशिलाचा सध्याचा राजा थांगला होता, तरीदेखील सुबलदेवाला त्याच्याविषयी खाली नव्हती. सुबलदेवाचे सैन्य उत्तम होते म्हणून त्याने व्रतशिलावर आक्रमण करून या शत्रूचा कायमचा काटा काढण्याचा ठसने त्याने ठरवले.

ही त्याची कल्पना त्याच्या पत्नीला आवडली नाही. "महागज, सध्या दोन्ही देशांत शांतता असताना ही लढाई करायसाठी करायची? व्रतशिलाचे महागज आजारी आहेत असे ऐकते आहे. आपले गुप्तहेर सांगत होते की ते काही आपत्त्यास बगळ होऊ शकणार नाहीत. जिथे मैत्रीची शक्यता आहे तिथे शत्रूच नसत नाही. निर्यात

करायचे 'बापण' ?' तिने विचारपूर्वक मागितले, मग्यांनीही राणीच्या मताला दुजोरा दिला व म्हणून, "महागज व्रतशिलाच्या भूतपूर्व राजांनी आपल्या शिबिरात आणलेले आहेत हे खरे आहे. पण सध्याच मजे भुजिन व आनंदालाच आपण आपण युद्ध केलेच तर त्याचा श्रेय कर. हांडले ने लागून येत नाही व्रतशिलाचे राजे आजारी आहेत, पण प्रजेचे त्यांच्यावर प्रेम आहे. यांवाय त्याचा मुलगा तरुण राजपुत्र फारच लोकप्रिय आहे. आपण करी त्याच्या सेनेचा प्राभव केला, तरी व्रतशिलाची प्रजा पुन्हा बळकट करू शकत आणि आपल्या राज्याची शानती जाईल."

"या राजाने तरुण राजपुत्र जेव्हा गादीवर बसला तेव्हा तो अनेक लोकप्रिय करायला लागला. आपली बाजू मध्या प्रबळ आहे, तोच

आपण त्याच्यावर हल्ला करून ते राज्य आपल्या राज्याला जोडून ठाकू. प्रजेने बंड केलेच तर त्याचा बगळ करायचा, एवढेच!" सुबलदेवाने निर्णय ठरवला.

त्याच्या सैन्याने व्रतशिला राज्यावर आक्रमण केले. पण व्रतशिलाचा राजा आजारी असूनही राणांगणवर आला आणि त्याने सेनेचे नेतृत्व केले. त्यानेही सुबलदेवाच्या सैन्यावर थडई केली, त्या चकमकीत सुबलदेव जखमी झाला, पण अखेरीस सुबलदेवाने थडई जिंकली आणि शत्रूसैन्याला मारला गेला. व्रतशिला राज्य सुवर्णपूरला जोडले गेले. पण या विजयाने सुबलदेवाला फार काळ आनंद मिळाला नाही. लढाईत झालेली जखम भरली नाही, व जास्त खोल चरत गेली. वर्षभराच्या आजार पणानंतर सुबलदेव मरण पावला.

त्याला फक्त एक मुलगी होती, पण राणीने चांगल्या कुळशीलाचा मुलगा शोधून त्याला दत्तक घ्यावे असे ठरवले, त्यासाठी मंत्री व काही सरदार राज्यात हिंडून सुयोग्य तरुणाचा शोध घेऊ लागले.

आठवडाभर हिंडून मग्याने ठरवले की अश्यांत एका श्रीह मुनीवर्याच्या आश्रमात जी मुले अध्ययन करीत होती, त्या मुलांची दुसऱ्या पाहणी करायची त्याप्रमाणे मंत्री व त्याचे सहकारी एके दिवशी सूर्यास्तच्या आधी गुरुकुलाजवळच्या एनात एका खडकावर विश्रानिसाठी बसले. जवळच आश्रमातले विद्यार्थी खेळत गेले होते. त्यांच्यापैकी एक मुलगा हवाबदा व खानदानी वृत्तीचा दिसत होता. हस्तर मुले श्याव्याशी प्रेमाने व आदराने वागत होती हे उघड दिसत होते. ही मुले खेळत असताना कुठतरी एक व्हड आंबा, आणि ह्या हवाबदार मुलगाच्या

कपाळावर लागला. भळभळ रक्त वाहू लागले. त्याचे काही मित्र जवळच्या झाडीत औषधी वनस्पतींचा पाला शोधायला लागले. तर दोघनिघेजण ती व्हड कुटून आला असता, त्याचा शोध घेऊ लागले. त्यांनी राजाच्या पत्नीकडून एका माणसाना ओढत बोडत आणले आणि आपल्या नेत्यासमोर उभे केले.

"हाला शिक्षा जालीच पाहिजे," एक म्हणाला. "नकीच, त्याच्या कपाळावर नेम धरून जमणजेहील चोनचार वगळ फेंकू या." दुसऱ्याने मत दिले. पण त्याच्या नेत्याने मात्र त्या प्राणसाकडे शांतपणे बघितले व विचारले.

"तू तो व्हड का मारलास?"

मला खूप भूक लागली होती झाडांच्या वृक्षा फाडीया एक धिकलेला पेड मवा दिसला. ती पाहण्यासाठी मी व्हड मारला. त्या माणसाने अपराधी भावनेने स्मगितले.

‘तुला पैरु मिळाला का?’ त्या नेत्याने विचारले

‘हो तर, मिळाला की? पण माफ करा मी तो खाऊन’ नो इझम म्हणाला

‘आता तुझी भूक भागली असेल ना?’ त्या मुलाने पुन्हा विचारले

‘तो माणूस अनश्वर असत नाही म्हणता, “हे जरण्य पार करून मी पत्नीकडच्या गावापर्यंत निघून आला चालत जाऊ शकून तिथल्या देवळात मला काहीतरी अन्न मिळेल असे तो पैरु मला मिळाला नसत, तर मी मुकेने काळवळून बेशुद्ध पडलो असतो’

“चल आता, आमच्या आश्रमाच्या भोजन-शाळेत आम्ही तुला भोजन देतो, आता लौकत्त्व अंधार पडेल आणि रात्री अरण्यांतून प्रवास करणे शोकाचे आहे सकाराळी उठून तू प्रवासाला निघू शकशील”

त्या मुलाने त्या इसमाचा हात धरून त्याला आश्रमाकडे न्यायला सुरुवात केली

‘हे रे काय, मित्रा? त्याने तुला दगड मारला, आणि तू त्याला मदत करतोस!’ इतर मुलांपैकी काहीजणांनी विचारले

“अरे, माझ्या मित्राने, या माणसाने हाडाला

दगड मारला होता’ तेव्हा झाडाने काय केले? त्याला छायला फळ दिले ना? जर झाड ते करू शकते तर आपण तर माणसे आहोत, आपण त्याच्यापेक्षा जास्त जागले कृत्य करायला द्या, नाही का? मलाही झाडासारखाच दगड लागला होता झाडाने त्याला पैरु दिला, तेव्हा मी भोजन घ्यायला हवेच’ त्या मुलाने प्रेमळपणे म्हटले.

“हा तर राजराज्याच्या पदपरेचा उत्कृष्ट नमुना आहे अप्रतिम कोण असावा हा असामान्य तरुण?” हा संवाद ऐकत असलेल्या मंत्र्याने आपल्या सहकाऱ्याबरोबर कुजबुजत म्हटले.

रिनेमित झालेला मंत्री व त्याचा परिवार त्या मुलांच्या पाठोपाठ आश्रमाकडे निघाला आश्रमाच्या प्रमुख मुनींना त्यांनी स्वतःचा परिचय करून दिला तेव्हा तो तरुण मुलगा व्रतशिलाचा राजपुत्र असल्याचे त्यांना समजले

सुवर्णपुरच्या राणीच्या सांगण्यावरून मंत्र्याने व्रतशिलाच्या राणीची भेट घेतली त्यानंतर त्या दोघीही भेट झाली

सुवर्णपुरच्या राजकन्येचा विवाह व्रतशिलाच्या राजपुत्राशी झाला दोन्ही राज्यांचा तो स्वामी झाला आणि खरोखरच, तो एक हुशार व दयाळू राज्यकर्ता झाला

मे २००४

28

चांदोबा

कांही रहस्यमय सत्यकथा

विचित्र योगायोग

अमेरिकेतल्या केन्सास राज्यात बियाद्रिस नावाचे एक गाव आहे चोपल वर्षापूर्वीची ही गोष्ट आहे ह्या गावात एक सुरेख, लहानसे चर्च होते, तिथे गांवातला गानधृव नियमितपणे धार्मिक प्रजनांची तालीम करीत असे सर्व गायक व वादक न चुकता बळीशर तालमीसाठी येत, तसा त्याचा विवाह होता घन १ मार्च १९५० रोजी काहीतरी अघटित घडले!

तिथला धर्मोपदेशक, बॅरटर क्लॅम्पल हा नेहमीप्रमाणे दुपारी चर्चमये गेला, आणि सध्याकालच्या तालमीसाठी लागणारी सारी व्यवस्था त्याने करून ठेवली. त्याने जर्चमघली शंकोटी भट्टी घेतवून ठेवली, कारणसर्व सलीतवृत्त स.७ १५ ला हजर असे आणि त्या दिवसात गारला व थंडी खूप असते. ते काम पूर्ण करून सध्याकालच्या जेवणासाठी तो घरी गेला चांदोबा

जेवणातून स.७ १० वाजले होते आपली पत्नी व मुलगी यांच्याबरोबर ती चर्चला जायला निघणार होता पण तसे झाले नाही त्याच्या पत्नीचा झगा जरासा चुरगळलेला होता, आणि तसाच इझी व करता तो झगा तिला घालायचा नव्हता म्हणून त्यांना उशीर झाला आणि काहीतरी मिळत घडत, तेव्हा ते घरीच होते

ह्यापे आल् हा व्यवसायाने धार्मिक त्याची बायको बाहेरगावी गेली होती म्हणून दोन्ही मुलांची व्यवस्था तीच वधत होता पण त्या दिवशी मात्र सध्याकालच्या वेळेला कुण्या मित्राबरोबर त्याच संभाषण इतकं रात की भानावर येऊन त्याने बळवाळत पाहिले तर सव्वासात वाजत गेले होते त्यांना तालमीला जायला उशीर झालेला होता

फियानो वाजवणारी मॅरिलिन पॉल य्हने धानविक

अर्धा तास अगोदर जाऊन थोडा वेळ मियाज कगयचा असं ठरवले होते. पण तिचे सध्याकळचे भोजन आटोपल्यानंतर ती जरा वेळ पडुडली आणि तिला गाढ झोप लागली. सध्यासात वाजता तिची आई तिला उठवायला आली. पण पुन्हा तोंड धुवून तयार व्हायला बराच वेळ लागला असता उशीर तर झालेलाच होता.

या गानवृद्धाची दिवसिका मियेस पॉल ही मेरिलिनची आई. मेरिलिन उठली नाही म्हणून आईलाही उशीर झाला हे साधे व सरळ कारण झाले. म्हणून या मायलेकी घरीच होत्या, आणि तेव्हांच ती निराळा प्रसंग घडला!

त्या सध्याकाळी चांगलीच थंडी व गारठा होता. जॉर्ज ब्रॅंक ही रेगोग्राफर त्या दिवशी जरा आळ सावली होती. तिच्या चिमुकल्या घरातले उबदार बातावरण सोडून तिला घराबाहेर जावेसे वाटतच नव्हते. पण जेव्हा ती अनिच्छेने जायला तयार झाली तेव्हा एक आकस्मिक गोष्ट घडलेली होती.

लॅडोना बॅंडग्रिफ्ट ही विद्यार्थिनी भूमितीचे एक अवधारण प्रमेय सोडवण्यात गर्क झाली होती. गानवृद्धाची तात्वीम बरोबर सध्यासात वाजता सुरू होते हे

तिला माहीत होत. ती नेहमी न्यावेळेपूर्वी चर्चमधे हजर असे. परंतु त्यादिवशी मात्र भूमितीच्या अभ्यासात गडून गेल्यामुळे ती बरीच राहिली होती.

लॅडी आणि रॉबाना एस्ट ह्या दोघी बहिणी अगदी वेळेवर तयार झाल्या होत्या. पण त्याची गाडी सुरुच होईना. म्हणून त्यांनी लॅडोनाला फोन करून तिच्याकडे लिफ्ट मागितली. पण ती तिचे भूमितीचे अडलेले प्रमेय सोडवण्यात गुंग होती. म्हणून त्या दोघी बहिणींना थांबावे लागले. जेव्हा त्या गावात ती विचित्र गोष्ट घडली त्या वेळेपर्यंत त्या तिची वाट बघत थांबलेल्या होत्या.

लुसिल जॉन्स आणि डॅरीथी बुड या दोघी शाळकरी बयापासून मैत्रिणी आणि आना शजारणी होत्या. गानवृद्धाच्या तालमीला त्या दोघी नेहमी बरोबर जायच्या. पण त्या दिवशी मात्र लुसिल रेडियोवर एक छान मनोबोधक कार्यक्रम ऐकून होती. तो कार्यक्रम सात ते सार्वसात वाजेपर्यंत होता. गायमाच्या तालमीला नियमित व शिरवीची म्हणून तिची आजवर ख्याती होती. ती आज डानाळली कारण तिला तो कार्यक्रम शोधपर्यंत ऐकण्याचा होता.

म्हणून हॉरॉरी तिच्या मैत्रिणीसोडी थांबून राहिली. आणि बियाट्रिस गावात, ती आश्चर्यकारक घटना बघेपर्यंत डोतेथी थांबलेली होती.

मिस्स लियोनार्ड शूस्टर आणि त्याची छोटी मुलगी वेळेवर तालमीसाठी पोचल्या असल्या. पण त्याच सध्याकाळी त्यांच्या वृद्ध आईकडे त्यांना जमि लागले. त्यांच्या आईला एका महत्त्वाच्या समेली जमनेचे होते, आणि त्यासाठी तिला भेट करण्यासाठी या दोघी आईकडे गेल्या होत्या. पण काहीतरी भयानक बघेपर्यंत त्या दोघी कांही चर्चेपर्यंत पोचलेल्या नव्हत्या.

हर्बर्ट कीफ हाकामगर या तालमीसाठी नेहमी सध्यासात वाजण्यापूर्वी बराच आधी येत असे. पण त्या दिवशी मात्र तो एक अर्धवट तिहिलेने पत्र पण करायला बसला. ती विचित्र गोष्ट होईपर्यंत त्याच फलखन चालूच होते.

यार्च ग्रहिन्याच्या त्या पहिल्या दिवशी, ज्या चर्चमधे हा गानवृद्ध आपली गायनाची तालीम सध्याकाळी सध्यासात वाजता नेहमीप्रमाणे सुरू करणार होता, त्या चर्चमधे सध्याकाळी ताल वाजून पंचवीन मिनिटांनी एक प्रचंड पोटा स्फोट झाला. चिमुकल्या बियाट्रिस गावातल्या सर्वांना तो एक आला सध्या काळच्या ताबूस आकाशात अर्पाचे होळ लावत दिसत होते. भिती डारतल्या आणि चर्चेचे जळ, लांकडी छप्पर जोराने जमिनीवर कोसळले.

सुदैवाने, चर्चे विकामे होते. गानवृद्धांचे सर्वत्र प्रभाव, जे नेहमी वेळेवर येत असत, ते सगळे काही ना काही कारणांमुळे वेळेवर आले नाहीत.

चांदोवा

साध्या कारणांमुळे प्रत्येकाला निघायला उशीर झाला. रेडियोचा कार्यक्रम, गुरगळलेला झण, अपूर्ण पत्र, भूमितीचे प्रमेय सहज लागलेली झोप, सुरू न होणारी मोटारगाडी, यासारखी साधीसुधी कारणे हे कस शक्य होत? की हा निव्वळ योगायोग होता? ही सगळी कारणे सहज होती का? की कृपी अज्ञान शक्ती त्यांच्या पाठीशी होती? हे एक गूढच आहे.

पण चर्चमधे स्फोट कसा झाला? नंतर कुणीतरी खुलासा केला की नैसर्गिक वायूची गजती चर्चमधे

गळक्या पार्श्वपधून झाली असतील, आणि तिथे उबेसाठी पेटवून ठेवलेल्या लाकडाच्या शोकभट्टीमुळे आग पडकली असावी.

त्या गानवृद्धाचे सभासद जेव्हा या प्रसंगाविषयी नंतर विचारमंथन करू लागले तेव्हा त्या सर्वांच्या मनात परमेश्वराबद्दल कृतज्ञतेची भावना वाटलेली होती. कारण त्यांच्याच चमत्कालांमुळे त्या सर्वांचे प्राण वाचले, असा त्यांचा गाढ विश्वास होता. तुम्हाला काय वाटतं?

31

मे २००४

नागालँडची लोककथा

नागलोक खजुरीची झाडे कां तोडत नाहीत?

नागप्रदेशातला कुणीही कधी खजुरीचे झाड तोडत नाही. फार फार पूर्वी दिवसे दिवस तो आजही अशेच पाळता आहे कारण त्याच असे झाले होते.

एकदा एका नाग तऱ्हाला त्याच्या खेड्यांतून पर्यतराजीपतीकडे असलेल्या प्रदेशात जायच होता. त्याचा रस्ता दाट अरण्यातून जात होता. आता तो तरुण इतर नागांप्रमाणेच शू व धाडसी होता. पण अरण्यात रात्री अनेक प्राणी राक्षस, भुते हिंडत असतातच की हे तक्षस नेहमी

पाठीमागून हल्ला करणार, कारण त्याला धाडदार शाखांची, भीनी वाटने हे त्या तऱ्हाला माहीत होते. पण त्याला हेही ठाऊक होते की त्यांना दयामाया काहीही नसले, आणि जर त्यांनी त्याला पकडले तर मात्र त्यांनी त्याला नष्टीच खाऊन टाकत असत.

एका छोट्या राक्षसाने आपल्या काटेरी पंजांनी आणि लालधडक डोळ्यांनी त्या नागाला धाववून मारण्याचा प्रयत्न केला. पण तो नागयुवक जल्दच होता. क्षणाच्यात तो पाठीमागे पळला आणि त्याने आपल्या धाडदार बिचव्याने त्या राक्षसाच्या चिंध्या केले.

पण आता तर उंधार पडू लागला होता. मार्गात येणाऱ्या सर्व भुताखेतांशी सामना करायला वेईल असे या तऱ्हाला वाटेना. म्हणून रात्रीपुन्हा कुठेतरी त्रासरा घ्यावा असे त्याने ठरवले.

तो ते भुरगींच्य झाडे कडे गेला. त्याचे लाकूड उत्तम असते. फुलानी बहालेला तो सुंदर वृक्ष त्याला छान निवारा देईल असे त्या तऱ्हाला वाटले.

‘मला राजभरं तुझ्या फावामधे लपायला जागा देशील का?’ त्या तऱ्हाला विननी केली.

चांदोबा

‘जर मला लोकर जागा मिळाली नाही तर ती काकुली मडळी येतील नि मला ठार मारतील.’

‘माझी’ तो डांगरी वृक्ष आपली पाने फुले हालवीत म्हणाला, ‘मला तसे करता येणार नाही. ती वाईट भुते माझी पुर्व कुस्करतील आणि ही पाने लाडून टाकतील. तुला शोधताना, मग माझी काय अवस्था होईल रे? नकोच, त्यापेक्षा तू दुसरीकडे जागा शोध जा.’

आता अंधार होत होता आणि तो तरुण अगदी हवालदिल झाला होता. तो सूचिपर्णी पानाच्या झाडाकडे गेला. ‘तू मला कृपा करून तुझ्या फावामधे लपवशील का?’ रात्री राक्षस नि भुते येतील आणि मला मारून टाकतील’ त्याने विनवले.

‘मी जर तुला मदत केली असती पण मला माफ कर, आम्ही सूचिपर्णी पानाची झाडे लोकांना आरक्ष देत नसतो. तुला दुसरीकडे जागा शोधली पाहिजे.’ झाडाने त्याची धाडदार पाने हालवीत म्हटले.

जवळच एक मोठे खजुरीचे झाड होते. या तऱ्हाची दीनवाणी अवस्था ते मोठ्या कुतुहलाने पाहत होते.

त्या झाडाला त्याची दया आली. ते प्रेमळपणे म्हणले, ‘अरे, तू माझ्याकडे ये ना. माझ्या फाव्या जाड आहेत आणि पसरलेल्या आहेत. अंधारातल्या त्या काळ्या भुतापासून तुझे संरक्षण होईल. ती भुते तुला शोधायला येतीलच, कारण त्यांच्यापैकी एकाला तू ठार मारले आहेस. ती आली की तू स्वस्थ राहू शवास घेऊन ठेव चांदोबा

अगदी स्वस्थ बस आणि माकीचं माझ्यावर सोड.’

हे ऐकून तो तरुण त्या जाड फाव्याच्यामधे हळूच वाचवला आणि छानपैकी लपून बसला. आता तर अरण्यामध्ये खूपच दार अंधार होता. फक्त, रातकिडे बिर्ही आवाज करत होते ते ऐकू येत होते. थोड्याच वेळानंतर ती छोटी छोटी भुते आली. त्यांच्या भुताला ज्या कुणी मारलेय त्याच्या शोधाने ती होती.

‘कुठे आहे तो?’ प्रत्येक झाडापाशी जाऊन त्यांनी गरजतच विचारले.

आमच्या फाव्याला मारण्याचे धाडस कामास कोण माणूस आहे हा? आम्हाला सगळे तो कुठे आहे ते म्हणजे आम्ही त्याला मारून टाकू’ एक म्हणाला.

त्यावर दुसऱ्याने सांगितलं, ‘अरे, आमण

त्याला सहज शोधून काढू या अरण्यांत तो जाईल कुठं नि तपेल कुठे? मिळाला कीं त्याचं तुरुळेतुकडे करून टाकू त्याचा एखादा दांत किंवा केसदेखील शाबूत राहणार नाही!"

आणि त्यांनी रागावून, किंचाळत, सतापाने वेड्यावाकड्या उड्या मारीत, आपल्या भावाचा मारेकरी शोधायला सुरूवात केली त्यांनी इतका आवाज केला कीं रातकिडे किंवा वाहाणाऱ्या वाऱ्याचा आवाजदेखील ऐकू येईनासा झाला

कुठे आहे तो माणूस?" ती भुते पुन्हा किंचाळली, "आम्हाला खरोखरच माहीत नाही." झाडांनी उत्तर दिले शेवटी ती दुष्ट भुते त्या खजुराच्या झाडाजवळ आली हा नागमळण तिथेच तर तपला होता

तो माणूस कुठे आहे हे तुला माहीत आहे का?" त्यांनी विचारला

खजुराच्या झाडावर तर खूप फळे लटकलेली होती. आणि त्या भयामुळे झाड वाकले आहे असे आढावे, म्हणून झाड जरा बास्तूच वाकून म्हणाले, मला खल्च माहीत नाही तो कुठे गेला ते, पण तो इथे मात्र नाही तुम्ही त्याला अरण्याच्या दुसऱ्या भागात शोधायला गेलात तर सापडेल

रुगाने दानांआठ खान आणि मांठमांठवाने भरपूरपणे किंचाळत ती सारी दुष्ट भुते तिथून निघून गेली कारण त्यांचा दुसरे काहीही करणे शक्य नव्हते त्याचे ओरडणे व किंचाळणे ते सगळेजण झूट जाईपर्यंत ऐकू येत होते नंतर मात्र शांतता पसरली

पुन्हा रातकिडे किरीट करायला लागले जेव्हा सगळीकडे शांतता होती व झाडाने तेव्हा ती करण

मे २००४

फांद्यांमधून खाली उतरला त्याने खजुरीच्या झाडाला प्रेमाने मिठी मारली

"तू माझ्यासाठी जे केलेस तं मी कधीही विसरणार नाही" त्याने शब्द दिला

तो जेव्हा काम संपवून आपल्या खेड्यात परत बसला तेव्हा त्याने कापड झाले ते लविरस्तर साऱ्या गावकऱ्यांना सांगितले खजुराचे झाड किती दयाळू आहे ते ही त्याने आवर्जून सांगितले त्या रात्री गावकऱ्यांनी तो तरुण लुखरूप परत आल्याबद्दल मोठी जेवणावळ केली आणि संबंध खेड्याने त्या तरुणाने खजुराच्या झाडात दिसेल वचन पाळायचे ठरवले

आणि म्हणूनच, आजदेखील नागप्रदेशातला रहिवासी खजुराचे झाड कधीही तोडत नाही पण ते आगदी त्याच्या शेतात उमरे किंवा जमिनीवर असो, ते झाड सुखरूप असते

खास बातम्या

गांधीजीवर चोवीस तास लिहिलेला निबन्ध

आजवर राष्ट्रपित्यासबधी खूब कांही लिहिलेले आहे गांधीजींनी स्वतः भरपूर लिखाण केलेले आहे, फक्त त्याच्या 'हदिजन' या पत्रातूनच नव्हे, तर इतरत्रदेखील! चेन्नईत अकरावीत शिकणाऱ्या कुमारी नंदिनींना हे सर्व लिखाण उपयुक्ती धडले तिने महात्माजींवर सतत चोवीस तास निबन्ध लिहिण्याचे ठरवले

त्यासाठी तिने गांधीमंडपम या ठिकाणाची निवड केली या विक्रमी प्रयोगासाठी हे अन्यत्र योग्य स्थळ व वातावरण होते फेब्रुवारीत तिने एक दिवस सकाळी दहा वाजता

लिहण्याला सुरुवात केली आणि तिचा हा लेखनयज्ञ दुसऱ्या दिवशी सकाळी दहा वाजता संपवला तिने कोपतेही छापील बुस्तक वा इतर इतिहास बरोबर आवागारा घेतले नव्हते तिने सर्व लेखन आपल्या स्मरणशक्तीनुसार केले हा विक्रम करण्यासाठी तिने गांधीनंदनची किती माहिती गोळा केली असेल ही कल्पनाच धाक करणारी आहे

अखंड जादू

तमिळनडमधल्या त्रिचनापली इथे ओ असंबशांडर या जादुगराने चोवीस तास चालणाऱ्या अति महान जादूचा प्रयोग करण्यात यश मिळवले. गिनेस बुकाने नोंद मिळाली म्हणून त्याची ही जागतिक विक्रमाची धडपड होतो गिनेसच्या प्रकाशकांनी भारतीय हौसरी जादुगरांच्या संस्थेला, व आंतरराष्ट्रीय जादुगर बंधुमाद या संस्थेच्या अधिकाऱ्यांना हा अद्भुत प्रयोग पाहून खात्री करण्यास सांगितले होते. या प्रयोगाला अनेक सरकारी बरिष्ठ अधिकारी आणि प्रसारणमध्यमांचे प्रतिनिधी उपस्थित होते

बाबदेबा

३९

मे २००४

जीवनाचा अर्थ

लक्ष्मणचे आईवडील तो खहान असतानाच वारं वार म्हणून त्याच्या सपनीच्या तोंड एकटाच वास ठरला

लक्ष्मणच्या आईवडिलांनी त्याचे पालनपोषण मोठ्या लाडक्याने केले होते त्याला भुडनाही वास होऊ नये म्हणून ते खूप काळजी घेत असत. सांख्यिकचे अडचण काय असते आणि पैस मिळवायला किती काळ इलाचे लागत, हे त्याला मूर्खच ठाऊक नव्हते

लक्ष्मण सुमधुरादी होना आणि दिलदारही होता. त्याचे मन इतके सरळ होते की कुणी त्याला टोमणे मारून किंवा टोचून जरी बोलले, तरी तो प्रत्येकावर फार लाबून घेत असे आई-वडिलांच्यावर त्याचे खूप प्रेम होते म्हणून त्याचा मृत्यू सहन काणे त्याला फारच कठीण गेले

हळूहळू त्याची शोष व जेवण कमी झाले आणि त्याच्या मनात दुसरे विचार येत नसे मनातल्या मनात कुढत तो जगण होता त्याच्या

नातेवाईकांनी व मित्रांनी त्याची समजूत घालण्याचा खूप प्रयत्न केला, पण त्याचा काही उपयोग झाला नाही इतर मंडळी त्याला सांगत होती की मृत व्यक्तींच्या आठवणीत रमणे यांत फारसा अर्थ नसतो जर त्याच्या आत्म्याला खरोखरीच शांती आभावी अशी इच्छा असेल तर आयुष्यात पुढे जायला हव, आणि सासारिक असुख्य भगायला हव

पण लक्ष्मणने कुणाचा ऐकला नाही त्या वेळी कांही स्वार्थी, मतलबी तरुण त्याच्या भोवती गोळा होऊ लागले, विचारा भोळा लक्ष्मण त्याच्या जाळ्यात अडकला, आपल्या गरजा जैनींसाठी त्याच्याकडून मोठमोठ्या रकमा ते घेऊ लागले व खर्चायला लागले

त्यावेळी रामदास नावाचा एक इसम लक्ष्मणच्या घरी आला लक्ष्मणने त्याला नखशिखांत त्याहाळले, "कोण तुरुडी? काय काम आहे?"

रामदासने हंसत या प्रश्नाला उत्तर दिले, 'मी तुम्हा दत्ता नातेवाईक आहे वात्पाने तुम्हा वाक्या आहे तुम्ही चौकशी करायला व खालहावाल विचारायला मी इथे आलो आहे' हे ऐकून लक्ष्मण गहिवरला आणि आपल्या आईवडिलांच्याबद्दल सांगायला लागला

शांत हो लक्ष्मण तुझ दुःख नाहीस करण्याचा एक मार्ग मी तुला सांगेन तू याझ ऐकशील कां?' रामदासने विचारले

'सांगा' लक्ष्मणने अश्रु आवरत म्हटले

'इथेच राहशील तर जुन्या आठवणी तुम्ही पाठ सोडणार नाहीत तू माझ्याबरोबर माझ्या गावी चल तिथे एक माठे घर विकायला काढविले आहे तिथे तू अग्रमांत राहा इथल्या झेंगटांपासून अगदी तांबा' रामदासने म्हटले

दुसऱ्याच दिवशी दावेही रामनगरला जायला निघाले लक्ष्मणने त्या घराच्या खरेदीसाठी म्हणून मोठी रक्कम खरेबर घेतली होती

बंबहा त रामनगरपासून कोसभर अंतरावर होते तेव्हा अचानक चौथे दरोडेखोर आले आणि सुरा दाखवून त्यानी या दोघांना धाबरवले, लक्ष्मणची पैशाची थैली त्यानी हिसकावून घेतली आणि ते पक्षा झाले

लक्ष्मणला आता दुःख अनावर झाले 'काळा, हे काय हो झाले?' असे म्हणून त्याने तिथेच बसकण मारली रामदासने त्याला उठवले आणि त्याला धीर देत तो म्हणाला, 'काळजी कस नकोस या दरोडेखोराना करू पकडला येईल याचा विचार आपण करू' नंतर ते दोघे लक्ष्मणच्या गांवी पडत जायला निघाले

चांदेवरा

अगता त्याचे रहाने घर ही एकमेव सपनी त्याच्या नावावर उरली होती ते घर विकायचा काही त्याचा विचार नव्हता घर विकत तो गहायच कुठे ही पचाईत पडली असती एकुलता एक निवास होता तो ही नाहीसा झाला असता आता त्याच्यापुढे एकच काम होत - जीवन जगण्यासाठी त्याला आता पैस मिळवायला हवेच होते

रामदासने त्याला धीर देत त्यागितले लक्ष्मण, मी माझ्या गांवी जातो आणि थोडी रक्कम घेऊन येतो त्यातून तुझ्यासाठी शेतीला योग्य अशी जमीन खरेदी करीन तू शेतीकाम करत तुझ आयुष्य शानदाने घालवू शकशील काही दिवस मी इथे तुझ्याजवळ राहीन आणि तुला मजत करीन

प्रमिला दीक्षित

३७

मे २०२४

पैशाची सोय करून रामदासने आपला शब्द पाळला. ग्रामाधिकारीची भदत घेऊन गावाबाहेर एक शेत खरेदी केले.

लक्ष्मणबरोबर रामदासने देखील शेतात पीक यावे म्हणून भरपूर मेहनत केली, स्वयंपाक करण्यात व इतर शेतीच्या कामात दोघेही एकामेकाला मदत करीत होते.

एक दिवस सध्याकाळाच्या वेळेला दोघेही स्वयंपाकघरात गुंतले होते. त्यावेळी ग्रामाधिकाऱ्याची अठरा वर्षांची मुलगी गौरी तिथे आली आणि त्यांना बघून आश्चर्यचकित झाली.

ती चटकन म्हणाली, "बाप रे! हे काय?" तुम्ही पुरुष मंडळी रोज स्वयंपाक करता की काय? कुणीतरी तर सांगितलं म्हणून माझ्या बापांनी मला इथे पाठवलय, उद्या मी आम्हाच्या

आचार्याच्या बडिणीला तुमच्या घरी पाठवते म्हणजे मी स्वयंपाक करत बाईश." असं सांगून घरात भिरीभिरी हिडून मार घर पाहून ती निघून गेली.

वर्षभरातच चांगलं पीक आलं. रामदास व लक्ष्मणने धान्याची पोती घरी आणली, लक्ष्मण आगदी खुशीत होता.

ते पाहून रामदासने त्याच्या पाठीवर शाबासकीची थाप मारली, व तो म्हणाला. लक्ष्मण, तुझ्यानं हे जे परिश्रम झालेले आहे, ते तुझ्या लक्षांत आलं असेलच. या सहा महिन्यात तुला तुझ्या आईवडिलांची फारशी आठवण आली नाही. त्याची आठवण काढत तू उद्यास झाला नाहीस. कारण, जे धन तुझं गेलं त्याची आणि तुझ्या भविष्याचीच तुला सारखी काळजी वाटत होती."

लक्ष्मण आश्चर्याने बघत राहिला नंतर म्हणाला, "हो हे खर आहे काका!"

रामदासने म्हटलं "याताच जीवन म्हणतात, माणसाची सर्वात मोठी गरज म्हणजे भूक भागवणे! जेव्हा त्याच घोट भरतले असत, सर्व प्रकारच्या सुविधा त्याला मिळालेल्या असताना, तेव्हा फलतु विचारानं मन रमत, आणि निष्कारण वेळही वाया जाता म्हणून माणसांनी नेहमी कोणत्यातरी काशात गुंतल पाहिजे. पैसे असले तरी जास्त कामाईकरण्याचा प्रयत्न करू पाहिजे. आपली परिस्थिती सुधारवी पाहिजे व इतरांनादेखील मदत केली पाहिजे म्हणजे त्या व्यक्तीला अगोचर दुःख उगाळत बसण्याची स्वयं होणार नाही."

"हो काका, तुम्ही अगदी बरोबर सांगितलंता!" असं म्हणून लक्ष्मणने त्यांना सन पूर्वक बघून नमस्कार केला.

रामदासने लक्ष्मणला सांगितलं, "ग्रामाधि काऱ्याला तुझ्या वडिलाबद्दल फार आदर व प्रेम वाटत होतं. जसा मी तुझा दूरचा नातवाईक आहे, तसेच तेही माझे दूरचे बानलग लागतात. ग्रामाधिकारी गंगारामने पाहिलं की तुझ्या आईवडिलांच्या मृत्युमुळे तू दुःखांत बुडाला होतस, त्यातून तू बाहेर येत नव्हतास, आणि काही स्वार्थी आपमतलबी लोकांच्या जाळ्यात तू अडकला होतास. ग्रामाधिकाऱ्याने मला निरोप पाठवला आणि तुझी अवस्था कळवलीन, तुझं मन ताळ्यावर यावे म्हणून त्यानीच मला इकडे पाठवले. ज्या चोरांनी तुझी पैशाची पैली चोरली, ते खरेखुरे चोर नव्हतेच. ते ग्रामाधिकाऱ्यानी पाठवलेले लोक होते. तुझी रक्कम त्यांच्याकडे सुरक्षित आहे. तू गंगारामाची मुलगी गौरी हिला पाहिल आहेस ना? तिने तिच्या आज्ञाऱ्याची बहीण स्वयंपाक करायला तर पाठवलीच, पण तिच्या स्वयंपाकाची चव पाहसयला तू घरात

नसतोस तेव्हा अंधूनमधून ती येऊन जाते. आणि स्वयंपाक चांगला झालाय की नाही त्यावर लक्ष ठेवते. तुला काही त्रास होऊ नये असं तिला व तिच्या वडिलांना वाटतं. तुला कशी काय वाटते ही गौरी?" रामदासने त्याला विचारलं.

चांगली आहे, देखणी आहे, तसरीत आहे. आणि छान, मनमिळाऊ आहे," लक्ष्मणने संकोचाने जरा चांचरत सांगितलं.

रामदास त्यावर मोठ्याने हसून म्हणाला. 'गंगारामला त्याच्या मुलीबाबतीत तुझं मत बवच होतं. असा गौरी तुला आवडलेली दिसतय. गौरीलाही तू आवडला आहेस. तुझी संमती असत तर गंगारामला मी ही चांगली बातमी सांगतो.' लक्ष्मणला प्रेमातून खूपच आनंद झाला. होती जीवनात आता जरीभर नवा आनंद व खुशी शोधून काढण्याचे दिवस आलेले आहेत, जुन्या दुःखा आठवणी कुरवाळत बसण्याची सवय आता गेली आहे. हे त्याला जाणवले.

काही दिवसांनंतर लक्ष्मण व गौरी यांचा विवाह मोठ्या थाटात साजरा झाला. आपले काम पूर्ण झाल्यानंतर रामदास गावी परत गेला.

पिल्लूशेटचा शिष्य

हळूभटत काशी राज्याच्या गादीवर असता बोधि-सत्त्वानी एका वाण्याच्या घरात अवतार घेतला. पितृशेट' या नावानेच लोक त्याला ओळखत. ते कुशाग्र बुद्धीचे होते व त्यांना शुभशुभशकुनाने शास्त्र चांगले ज्ञान होते.

एकदा पिल्लूशेट राजसभेत जात असता त्याची नजर एका मेलेल्या इंद्रावर पडली. व ते म्हणाले "कोणी दुष्टास मुलास असेल तर तो या मेलेल्या उदरापासून व्यापारास सुरवात करील, व शेवटी लप्पमुद्धा करील."

ते बापूय एका तरुणाच्या कानावर पडले. तो उच्च कुळातच जन्मला होता. परंतु फार गरीब होता. पिल्लूशेट म्हणाले ते सत्य होणारच, असा पूर्ण विश्वास घातून त्याने तो मेलेला उंदीर नेऊन भाजला. आहार म्हणून एका पैशात विकला.

त्याने त्या पैशाचा गूळ विकत घेतला आणि बरोबर एक भडके भरून पाणी घेऊन रानातल्या वाटेवर आऊन बसला. रानातून फुलें वेचून त्याच्या

माळा करून विकणारे पुष्कळ माळी त्या वाटेने आले. त्यांना त्याने थोडा गूळ खायला देऊन प्यायला पाणी दिले. प्रत्येकाकडून त्याबद्दल ओंजळ भरून फुले मागून घेतली. नंतर ती फुले विकून त्याने थोडे पैसे मिळविले.

दुसऱ्या दिवशी थोडा जास्त गूळ विकत घेऊन व मंडके भरून पाणी नेऊन पुन्हा त्याच जागी आऊन बसला. त्या दिवशी त्याला मळ्यानी फुलझाडमुद्धा दिली. अशा तऱ्हेने त्याने थोड्याच दिवसात काही रीष्य ताणी संपादन केली.

एक जोराचे वादळ सुटले. राज्याच्या उच्चरानील झाडांच्या बाळक्या पाण्या व पाचोळा वाऱ्याबरोबर राजोद्यानात सर्वत्र पडल्या. ज्ञानां हे उद्यान झाडून स्वच्छ करून करावयाचे या विचारात माळी असताना तो तरुण तेथे गेला व म्हणाला - "झाडाचा पाचोळा व फाळां मला देणार असाल तर मी सर्व राजोद्यान झाडून साफ

करून देतो." माळ्याचे ते मान्य केले. तेव्हा तो तरुण मुलगा जिथे मुले खेळत होती तिथे गेला आणि सर्वांना थोडा थोडा गूळ खायला देऊन त्यांना राजोद्यानात बोलावून घेऊन आला. त्याच्याकरवी त्याने बाळक्या काटक्या, पाचोळा असून तो राजोद्यानाबाहेर पांचता करविला.

त्याच वेळी राजाचा कुंभार त्या बाजूने ज्ञान असताना त्याला राजोद्यानातमोर काटक्या व पाचोळा दिसाला, आता पेट्याघाला त्याच्या चालला उपयोग होईल असा विचार करून त्याने त्याची किंमत विचारली. त्या तरुणाने सर्वोत्तम रीष्यनाणी सांगितली. कुंभाराने सर्वोत्तम रुपये दिले आणि बर काही मंडकी पण दिली.

अशात तेने सर्वोत्तम रुपये मिळवित्यावर त्या तरुणाच्या प्रमान आणखी एक विचार आला.

तो नगराच्या बाहेर एक मोठे कुण होत तेथे पाचशे लोक राहत कापीत होते. त्यांना त्याने प्यायला पाणी पुरविले. त्यांनी त्या तरुणास त्याला वाटेक मी मदत करावचे शक्य केले. मना गरज झाले तेव्हा त्याची मदत घेईत असे त्या तरुणाने त्यांना सांगितले.

नंतर एके दिवशी त्याला त्याच्या ओळखीच्या व्यापाऱ्याकडून, त्या गांवी एक घोड्याच्या व्यापारी पाचशे घोडे घेऊन येणार असल्याचे कळले. लगेच त्या तरुणाने गावताचे भाडे विकणाऱ्यांना घेऊन एकेक ओडी गवनाचे आणून तो लागेल तेथे टाकण्यास सांगितले आणि त्यांना बजावून व गितले की त्याच्याजवळचे सर्व वन विकत जाईपर्यंत त्यांनी आपले गवत विकण्यास वाढता कामा येई त्यांनी ते मान्य करून पाचशे

अंघोरी गवत आणून त्या मुलाकडे आणून टाकले त्याला समजले होते त्याप्रमाणे तो घोड्याचा व्यापारी आपल्या पाचशे घोड्यांसह आला त्याला हवे होते तितके गवत आणखी कोठे मिळाले नाही म्हणून त्या तरुणाकडून पाचशे अंघोरी गवत विकत घेऊन त्या व्यापाऱ्याने त्या तरुणाबा एक हजार रुपये दिले

आणखी काही दिवसांनी त्या तरुणाला माहीत असलेल्या एका दर्यावर्दी व्यापाऱ्याकडून कळले की बदरात एक मोठे गलबत यणार आहे ते ऐकताच त्याच्या डोक्यात एक नवीन विचार आला

त्याप्रमाणे त्याने एक उत्तम गल्ली आठ रुपये भाड्याने ठरविली व ती घेऊन तिच्यात बसून बदरात गेला त्याने एक अगदी आगाऊ रक्कम म्हणून देऊन गलबतातला सर्व माल विकत घेतला नंतर त्याने तिचा नोकराचा नेमले व कोणी व्यापारी खरेदीला आले तर त्यांना बोलावून घेऊन यायला सांगितले

इतक्यात गलबत बदरात आल्याची बातमी कळली तेव्हा काशीचं शंभू व्यापारी माल खरेदी

करायला बदरात आले त्यापूर्वीच कोणीतरी तरुणाने सर्व माल विकत घेतला असल्याचे त्यांना कळले सर्व व्यापारी त्या तरुणाकडे आले त्या तरुणाने त्यांना गलबतातील माल विकून दोन लाख रुपये मिळविले

नंतर तो तरुण पिल्लूशेटकडे गेला व त्याला त्याने लक्ष रुपये दाखविले

पिल्लूशेटने त्याला विचारले मुला, तुला एवढे रुपये कसे काय मिळाले ?

तो तरुण म्हणाला : “आपल्या उपदेशामुळे चार महिन्यात मी ही मिळकत मिळविली” असे सांगून त्या तरुणाने तो भेडला उदीर एका पैशाचा विकत्यापामून पुढे कायकल्प केले ती सर्व कथा सांगितली

ते सर्व ऐकून पिल्लूशेटने विचार केला, की अशा हुशार तरुणाला इतर कोणाच्या हाती तसा दुर्ता कामा नये त्याची आपल्या मुलीचे तस त्या तरुणाशी करून दिले व त्याच्या जमखची सर्व संपदा पिल्लूशेटने त्या मुलाच्या नावी लिहून देवली पिल्लूशेट वारल्यावर तो तरुण ‘शेट’ म्हणून ओळखला जाऊ लागला

विष्णु पुराण

विष्णू जयविजयाना म्हणाला ‘कधीमूर्तीचा श्राप अमोघ असतो माझ्याशी मित्रभावाने राहून सात जन्मांनंतर तुमचा उद्धार होईल नाहीतर शत्रुत्वाने वागून तीन जन्मांतच माझ्या हातून तुम्हाला मूर्त मिळेल पुन्हा तुम्हाला काय फाहिजे मी सांगे

जयविजयानी परत विष्णूच्या सेवेला लवकर हजार व्हायला यावे म्हणून तीन जन्मांतच उद्धार व्हायचा अशी इच्छा प्रकट केली

तेव्हा जयविजय दागे शाहाणे असल्याचे आळवून सनकसुनंदादी मुनी विष्णूला म्हणाले ‘तुला राखीच हे सारखेच काळसात तुझ्यापाशी घालून देवगार हे जमल नयकर तुझ्यापाशी येताना हे आमहाला आगाच कळत नुझ्या बापालकावर रम दर्शवून आम्ही जी पाई केली, त्याबद्दल लान वाटते आम्हाला क्षमा करा” असे

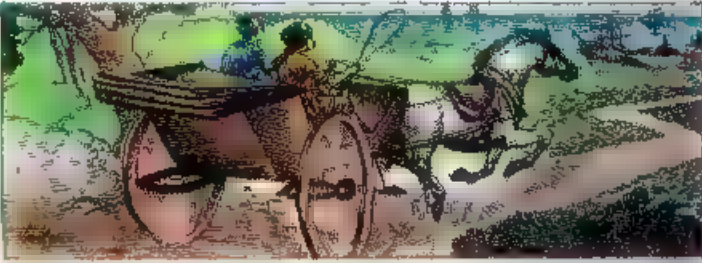
सांगून लक्ष्मीनारायणाने अनेक प्रकल्प देवांचे मान निवून ने

जयविजय हे कश्यप प्रजापतीची पत्नी दिगी हिच्यापोटी हिरण्यकश्यप आणि हिरण्यक्ष यांना जन्म दिले की तू मरण दैत्य म्हणून राक्षस होऊन जन्मला ज्ञान

दागे भाग्य का शूद्र व पाण्डुरमी निघाले दोघांनी ब्रह्मदेवाचे स्मरण करून तपश्चर्या केली आणि पातळीचे व्रत घालून कर्त अग्नि दिष्णूचे वैश म्हणून प्रसिद्ध झाले हिरण्यकश्यप नक्षत्राचा राजा झाला त्याने विष्णूवर विजय मिळवण्याचा प्रयत्न केला

हिरण्यक्षने विष्णूचा चीड याची यासाठी घो कृत्ये करून भूमीला घरगळत भेडून रसातल समुद्रात टाकले भूमी रसातलाच्या वृद्धापर्यंत जाऊन बुडली, भूदेवीने विष्णूचे स्मरण करून

५. कराहवतार व नरसिंहवतार

तिच्या अद्वार वराबला त्याची करुणा माकली
विष्णूला भूदेवीची कीब आली व त्याने
दशवतारापैकी तिसरा अवतार वराहावतार धारण
केला

ब्रह्मदेव यज्ञ करीत असताना यज्ञकुंडातून
गुप्त कानी असलेली एक ढिगणी उडाली त्या
ढिगणीला मांठी होत गेल्यावर एका रानडुकराचे
रूप आले त्या डुकराला विष्णूचा अवतार मानून
ब्रह्मादि देव यज्ञवराह घेतवराह, आदिवराह या
नारे त्याची स्तुती करू लागले

ती यज्ञवराह वाढत वाढत ब्रह्मांडापर्यंत
वाढला त्याचे चारही पाय बळकट होते. त्याची
कानदी पोलादी कवचासारखी टणक आणि
त्याला वज्रासारखे लांब व बळकट सुळे होते
त्याचे डोळे ताल अग्नीसारखे होते. मानेपासून
शेंपटापर्यंत उभे बोटाने सोनेरी रंगाचे केस होते
असा तो वराह डुकरल्याबरोबर सर्व विश्व हाडले

मे २००४

यज्ञवराहाच्या नाकावर खांद्यासारखे शिंग लटकत
होते

वराहावतार विद्युत्वेगाने रसातलाकडे पळत
गेला त्या वेगामुळे सर्व दिशा दचकल्या व
प्रत्यक्षाळांतला वायू सुरू झाला

रसातल समुद्रांत बुडी मारून जाऊन छाती
भुजाला बुडून गेलेली पृथ्वी त्याने आपल्या शिंगावर
उचलून घेतली

त्याच वेळी हिरण्याक्षाने वरुणावर स्वारी
करून त्याला युद्धाला आव्हान केले,

वरुणा त्याला म्हणाला - "अरे वेड्या, तुला
युद्ध करावयाचेच असेल तर रसातळाला जाऊन
भूमीचा उच्चार करण्यासाठी गेलेल्या यक्षवराहाशी
व्हा" हिरण्याक्ष लागेच फिरला आणि त्वंघाने
जाऊन वराहावताराला त्याने टक्कर दिली विराट
रूपाने असलेल्या विष्णूशी हिरण्याक्ष मोठ्या
शौर्याने लढला आपली गदा विष्णूच्या गदेंवर
जोराने हारणून ती पाडली व मोठा पराक्रम
केल्यासारखा पहात उभा राहिला विष्णूने त्याच्या
शौर्याची स्तुती केली आणि पुन्हा गदा धारण
केली दोघांचे धोर गदायुद्ध झाले शेवटी
वराहावताराने आपले शिंग हिरण्याक्षाच्या पोटात
खुपसून त्याला ठार केले

वराहावतार धारण केलेल्या विष्णूला भूदेवीने
बदन केले, वराहभूतीने भूदेवीला लचकून घेऊन
माडीवर घेतले ब्रह्मदेवादि देवांनी पुष्पवृष्टी करून
जायती विष्णूची अनेक प्रकारे स्तुती केली

डुकराचे रूप घेऊन आपल्या धाकट्या
भावाचा वध करणाऱ्या विष्णूवर खूड उलवण्याचे
ठारून प्रथम ब्रह्मदेवाकडून वरप्राप्ती करून

46

चांदोबा

घेण्यासाठी निघून गेला त्यावेळी त्याची राणी
लीलावती ही गरोदर होती

तिच्या गर्भातील शिशूचा वध करण्यासाठी
इंद्र पायावी भूपाने तिच्याकडे जात असताना
आकाशमार्गे नारद त्याला वाटेत भेटला आणि
म्हणाला - 'इंद्रा, तू हे काय काम करायचे
खोवयात भेतले आहेस? तू ह्या प्रयत्न सोड सर्वदा
अणि सर्व परिस्थितीत हिरण्यकश्यपू सृष्ट भावनेने
विष्णूविषयी विचार करीत असल्याप्रकाराने
लीलावतीच्या पोटात जो बालक आहे त्याच्या
मनात विष्णूप्रती निर्माण झाली आहे विष्णूची
लीला अशी अगाध आहे. लीलावतीच्या पोटी एक
घोर विष्णुभक्त जन्माला येणार आहे म्हणून
तिच्या वाटेस जाऊ नकास आणि आल्या वाटेने
परत जा " असे इंद्राला सांगून नारद लीलावतीला
आपल्या आश्रमात घेऊन गेला.

आश्रमात नारद वेदांनाविषयी बोले व
विष्णूची लीला वर्णन करून सांगे, तेव्हा
लीलावतीच्या पोटातील शिशू लक्ष देऊन सर्व ऐके
आणि 'हो कार ही देई लीलावती बाळत होऊन
तिला मुलगा झाला,

हिरण्यकश्यपूने घोर तपश्चर्या करून
ब्रह्मदेवाला प्रसन्न केले आणि त्याच्याकडून एक
फार मोठा वर प्राप्त केला. भूमीवर, आकाशात
रात्री किंवा दिवसा, व्रत किंवा वराबाहेर
प्राण्याच्या हातून अगर माणसाच्या हातून, किंवा
देव वगैरे स्वर्गातील निवासियांच्या ह्यातून
जीवकोटी किंवा जडपदार्थाच्यामुळे, वा सृष्टीत
जे काही आहे, त्याच्यापैकी कोणत्याहीमुळे
आपणांस मरण येणार नाही असा अमोघ वर प्राप्त

चांदोबा

केला त्याने जो जो वर मागितला, ते सर्व ऐकून
ब्रह्मदेव "तथास्तु" म्हणाला

वरप्राप्ती झाल्यानंतर, नारदाच्या तोंडून
मध्यतरी ज्या ज्या गोष्टी घडल्या, त्या ऐकून
हिरण्यकश्यपू गबाने नारदाच्या आश्रमात गेला
त्याने मोठ्या उत्साहाने मुलाचे आसे करून
मुलाचे नाव ब्रह्मदेव असे ठेवले नंतर त्याला व
त्याच्या आईला थाटापाटाने वाजत गाजत तो
रानवाड्यात घेऊन गेला

हिरण्यकश्यपूने इंद्राचा पराभव करण्याचे
ठरवून स्वर्गावर स्वारी केली आणि इंद्राचे आसन
बळकाविले सर्व दिव्यपालांना त्याने जिंकले,
देवांना दारासारखे बडवून काढले शर्चाचा
अपमान करायला गेला, तेव्हा लीलावती मध्ये आढ
उभी राहिली हिरण्यकश्यपूने गर्वाचा होऊन
मुर्तीच्या आश्रमाना आगी लावल्या, ज्याचा
ज्याचा विष्णूवर विश्वास होता त्याची कत्तल

47

मे २००४

केली मंडी. विष्णूचा विरोध करणं हेच त्याच्या आयुष्याचे एकमात्र ध्येय होसे. विष्णूला खीड येण्यासाठी जे काही करणे शक्य होते, ते सर्व त्याने केले. तरी विष्णू त्याच्या वाटेला गेला नाही. हिरण्यकश्यपूने वैकुंठावर स्वारी केली परंतु तेथे त्याला विष्णू दिसला.

‘मला भिऊन पळून गेला, भिलशा!’ असे म्हणत हिरण्यकश्यपू पात फिरला.

प्रल्हाद दिवसेंदिवस जसा वाढत गेला, तसतरा विष्णूच्या नामाचा जप अधिकाधिक करू लागला. असा कुलद्रोही आपल्या वंशज का जन्माचा? हीच पिता हिरण्यकश्यपूला सतावू लागला.

त्याने आपले गुरू पुत्र चंडामार्काना प्रल्हादकडे लक्ष द्यायला सांगून त्याला विद्याध्ययन करायला लावायला सांगितले.

मे २००४

प्रल्हादने गुरूकुलात रहात असतां हरीध्यान करीत असताच सर्व अध्ययन संपविले. आपल्या सहपाठी मुलांना विष्णुभक्तीचा उपदेश करून त्यांना भौक्षप्राप्तीच्या मार्गाला लावले.

चंडामार्क प्रल्हादला त्याच्या वडिलांकडे घेऊन गेले. हिरण्यकश्यपूने मुलाला माडीवर घेतले व म्हणाला - ‘बाळारे, तू जे अध्ययन आजपर्यंत केलेस ते तुला कितापत करलेले हे कळाय, म्हणून तू एखादे पद म्हण पाहू.’

प्रल्हाद म्हणाला, ‘बाबा, गुरुजींनी मला जे काही शिकविले ते मी लवकरच शिकलो. सर्व विद्यांत श्रेष्ठ विद्या म्हणजे विष्णूच्या चरणी एकाचित्ताने मन लावणे होय। विष्णूचे स्मरण ज्या जन्माने होते तोच खरा जन्म.

हिरण्यकश्यपूने मुलाला पाडींवरून खाली हळूहळू आणि रागात उद्धमार्काना म्हणाला ‘हेच का तुम्ही याला शिकविले?’

चंडामार्क दांडे धरथर कापत म्हणाले ‘जमची चूक काहीच नाही. आमच्यावर रागावू नका!’ या शब्दात विनंती करून प्रल्हाद गुरूकुलात राहून काय करीत होता व तो कसा वागला, ते सविस्तर वर्णन करून सांगितले.

हिरण्यकश्यपू मुलाला म्हणाला ‘ज्या विष्णूने दुकराचे रूप घेतून तुझ्या चुलत्याला ठार केले तो असल्या राक्षस जातीचा हाडवरी आहे. तू त्या विष्णूची स्तुती बाणें हा अक्षय्य कुलद्रोहाचा अपराध आहे. तू हा विष्णु भक्तीचा वाद सोड त्याला दिसव.

‘तू दानवेश्वर अहंसा, मला शिक्षा काणेच तुला योग्य आहे। परंतु नोंखडाचा तुकडा

48

चांदोबा

जोहचुबताला जसा चिकटतो तसेच माझे मन विष्णूचाणी तीन झाले आहे. मकरंद जसा गदारपुष्पांता चिकटल्यावर खोडीत नाही, तसेच विष्णूचे स्मरण मला शक्य नाही. माझ्या जिवीत जीव असेपर्यंत विष्णूना स्मरण जाणे शक्य नाही हा जीवसुद्धा त्या विष्णूचाच आहे.’

अजून नाकसुद्धा सरळ दिलेल नसलेला बलक प्रल्हाद वे म्हणाला तें ऐकून चिडून जाऊन हिरण्यकश्यपू सतापून म्हणाला ‘तर मग तुझे मरण निश्चित समज। तुला आहार जलप्राशन काही मिळू न देता तू उमाशी व तहानेला मर!’ असं म्हणत प्रल्हादाला त्याने अधमकोठडीत टाकले.

पुत्रप्रेमाने लीलावतीला प्रल्हादाचे तें हास पाहवले नाहीत. दिवसामागून दिवस जात होते.

लीलावतीचा शोक न पाहवल्यामुळे हिरण्यकश्यपूने तुरुंगाचे दर उघडवले आणि दृग्भ्रमणत नव्हता झालेल्या प्रल्हादाला पाहिले. इतके दिवस अन्नपाण्यावाचून राहूनही तो कसा जिवंत राहिला, असे आश्चर्यचकित होऊन पाहू लागला. त्याला भयंकर राग आला व त्याने प्रल्हादाला हत्तीच्या पायांखाली तुडवायला सांगितले.

सिंहाला पाहून जसे भितात तसे हत्ती प्रल्हादाला पाहून थ्याले माहुतानी अकुल मारून त्यांना चालवले.

म्हणून प्रल्हादावरून तें चालून गेले तरी त्याच्या अंगाला थोडादखील आणाय होऊ दिला नाही.

प्रल्हादावर साप सोडण्यात आले परंतु वेढाळे

चांदोबा

49

मे २००४

कहल व फड' काढून त्यांनी जणू काही प्रल्हादावर छत्रच धरले

हिरण्यकश्यपूने धर्बताच्या कडवावरून प्रल्हादाचा कडेलोट करविला त्याला आगीत टाकविले समुद्रात टाकविले त्याला काढकूट प्यायला लागले, हे सर्व करून प्रल्हाद सुरक्षितच राहिले त्या हाून हिरण्यकश्यपू त्याला म्हणाला 'तू मला नकोस छत्रच गुपित काय ते काढू दे नाही'

प्रल्हाद हंसत म्हणाला - ह्या गुपित असे काहीच नाही हरीत, सागण, दण्डा, धोड्यात, अस्तीन, समुद्रान, विषात सर्वात तुमच्यात, माझ्यात विष्णू आहे हे सत्य तुम्हाला दिसत नाही तुम्ही मला ठार करणे आणि मी तिकडे राहणे ही सव त्या गणेशाची लीलाच आहे, बाबा'

ने पेरून हिरण्यकश्यपूला जास्तच राग आला प्रल्हादाला फरफटत ओढत नेत त्याने आपली गदा हातात घेतली लीलावती ते दृश्य पाहून मूर्च्छितच झाली चारी बाजूला राक्षस थक व भयभीत होऊन निश्चेष्ट उभे होते

सभामंडपासमोर लोखंडाचा मोठा जयस्तंभ

होता हिरण्यकश्यपूने प्रल्हादाला तो लोखंडास दाखवून विचारले 'काय रे कुलद्रोही! तो माझा विजयस्तंभ आहे माझ्या धाकट्या भावाला ठार करणाऱ्या त्या विष्णूशी मी युद्ध करून मी त्याला तुम्यासमोर्च ठार करतो व त्याच्यावर सूड उगवितो त्यात आहे का तुझा तो विष्णू?'

'ती शंका करण्याचे कारणच नाही तो सर्वव्यापी आहे त्या खांबातही आहे!' प्रल्हाद म्हणाला

हिरण्यकश्यपाने तरातरा जाऊन स्तंभावर गदाप्रहार केला प्रलयकाळातला भयंकर आवाज झाला चतुर्दश कुवने हादाची प्रलयकालातले भयंकर ढग पाडणू लागले स्तंभ दुमगला तेंव्हा विजेच्या चकचकाटापाठापाठ दशावत रात्रीत चतुर्धा नरसिंहानंतर प्रगट झाला,

त्याचे डोके सेंहाने व देह मणसाचा होता हाताला सहाची नखे होती व त्यापूर्वी सृष्टीत कधी दृष्टीस न पडलेले रूप घेऊन भरसिंहाने प्रलय भयंकर गर्जना केली पाचजन्य शाखाच्या ध्वनी झाला त्याच्या चारी बाजूला सुदशन चक्र फिरत होते

विविध संस्कृतींतल्या कथा

फिजी द्वीप समूहांतली एक वतकथा

राक्षसाने आपली आग हरवली

त्या पर्वनाच्या पायथ्याशी समुद्राच्या काठावर राहाणारे गावकरी नेहमी प्रार्थना करीत की ह्या राक्षसाने नेहमी झोपून राहावे आणि गुहेच्याकडे कधी येऊच नये

त्या गावात चार चतुर तरुण राहून होते त्याची नावे होती लेकाबाम, दाकुवाका, मासीमका आणि तुईवेमी ते मोठ्या उत्सुकतेने या दैत्याच्या लागू उण्या श्वासोकडे बघत होते काहीही करून त्याच्या तोंडातून थोडीशी आग आणायला हवी, अशी त्यांची इच्छा होती.

'आ ती आग आपल्याजवळ आली तर फिजी चांगल होईल म्हणजे आपल्या बायका चांगल भोजन शिजवू शकतील तुईवेमी म्हणाला अधाऱ्याएकी आपल्याला उजेड आणि थोडी उब मिळायला हवी दाकुवाका बोलला "तर मग चतू या त्याच्या तोंडातून थोडीशी तरी आग आपण घोरून आणू या मासीमका व लेकाबाम म्हणजे.

सगळे या घादारी तरुणांनी नागळीच्या काळलेल्या श्वाक्याची गुळाळी केळी आणि आदी सावधपणे कुणाका दिसणार नाही अशा वेताने ते त्या गुहेत शिरले, दुबा निघे गाड गोंपलेला होता त्याच्या प्रत्येक श्वासातून आगीची ज्वाळा त्याच्या तोंडातून बाहेर येई आणि त्याच्या त्या भयंकर

ही फार पूर्वीची गोष्ट आहे, त्यावेळला मानवाने आगीचा प्रयोग पाहिलेला होता पण आग घेटवायची कशी, हे काही त्यांना माहीत नव्हते. फिजी देशाच्या रेडुमा पर्वताच्या खोस, अधाऱ्या गुहेत ह्या यांच्या एकराक्षस राहून होता, त्याचे भयानक वात घेटलेल्या निद्राऱ्यासारखे उष्ण होते जेव्हा तो आपले तोंड उघडत असे, तेव्हा त्याच्या दातातून निघालेली धग एखाद्या भट्टीतून निघणाऱ्या उष्णतेइतकी होती

सुदैवाची गोष्ट अशी की तो जास्त वेळ आपल्या गुहेत झोपून राहत असे, आणि जेव्हा तो आपल्या गुहेतून बाहेर येई तेव्हा मोठमोठ्या टोंगा दाकत पर्वतावरून खाली उतरत असे त्या वेळी त्याच्या भयंकर चेहऱ्यावरून उष्ण श्वास बाहेर पडत की वाटेवरची सारी वस्तू त्या धमने खोळखून जात व त्याची राख होई

चांदोबा MAY 04 51 11 LIBRARY

२००४

५०

चांदोबा

मे २००४

दुंगा गरजला. त्याच्या तोंडातून लहानमोठ्या जवाळा बाहेर निघत होत्या.

“या वेदावर फक्त मीच आगीचा मातक आहे.”

असे म्हणून त्याने डोळे चोळले आणि त्या पर्वतावरून इपाट्याने खाली जाणाऱ्या त्या चार तरुणांचा तो पडलाग बसवला लागला. ते तरुण करेबरे गांवाजवळच्या एका गुहेत जाऊन पोचले. आपल्या हातांतल्या पेटत्या झावळ्या घेऊन ते गुहेत शिरले, आणि त्यांनी गुहेच्या तोंडावर एक मोठा दगड आतून ठेवला आणि गुहा बंद केली.

“वा! शेंवटी उपाषण दुंगाच्या लावळीतून बांचलो आहेत. हा तोंडावरचा दगड त्यांना कांही हरकतला येणे शक्य नाही.” दाकुबाबा म्हणाला.

लेकाबाय हा त्या सर्वांच्यात जास्त धोरणी आणि व्यवहारी होता, तो त्यावर म्हणाला, “दुंगाचा पाख्खाग टक्का की त्यानंतर उपाषण परी करे जायचे त्याचा आधी विचार करू या.”

त्यावेळी दुंगा गुहेच्याबाहेर बसून जोरडत होता आणि या चौघाजणांना बाहेर यायला आवाहन देत होता. संतापाने तो येडापिसा झावा होता. त्याच्या कानांनाकातून धुर बाहेर येऊ लागला होता. ते चारीजण बाहेर करगला येतील? अरब्याला आग लागली आणि त्याराक्षसाला त्याची धन जाणवायला लागली. गुहेच्या आंत लपलेल्या त्या चौघाजणांना देखील बाहेर आग लागून काय हाहाकार उडाला असेल. त्याची धोडीफार फटपना पेट होती.

आता राक्षस आणि ते तरुण, सर्वांच्याच लक्षांत आले की जर आपला जीव वांचवायचा असेल तर कांहीतरी उपाय करायलाच हवा! दुंगाने कल्पना मांडली, “मित्रांनो, जर तुम्ही मला आंत येऊ दिलंत.

तर मी तुम्हाला एक रानसे गवण ऐकवीन.” राक्षस प्रेमळपणे झोकत होता.

त्या तरुणांना त्यांतला अर्थ लक्षांत आला. त्यांनी गुहेच्या तोंडावरचा दगड जरगसा सरकावला आणि एक बारीकशी फट दिसायला लागली.

पण तेवढ्या फटीवर कांही दुंगाचे समाधान झाले नाही. “अरे, एवढ्यासाठी फटीतून मी बरग फाव आंत येऊंशकेन? जरा अजून थोडसला तरी दगड सरकावा ना” त्याने अजीबीने म्हटले. पण त्याने मनांत विचार केला होता की गुहेत घुसल्यावर तोंच हो आपले उष्ण श्वास सोडून त्याची राखामोळी करून रावीत.

आता लेकाबायला एक नामी उपाय सुचला. त्याने कुजबुजत आपल्या मित्रांना कांहीतरी सांगितले. त्या चौघाजणांनी खांद्याचा जोर लावून तो भतानोठा धोंडा आपणखी थोडा आपणखी सरकावला. ती फट आता चांगली मोठी झाली आणि दुंगाने गुहेत आपले डोके घुसवले. त्याबरोबर लेकाबायने मोठ्याने म्हटले, “अरे, जरा अजून

हलवा ना” आणि त्या चौघांनी तो दगड जोरांत ढकलला, आणि गुहेचे दार बंद झाले. दुंगाला याची कल्पनाच आली नव्हती. त्या मदळीत त्याचाही गोंधळ झाला व त्याला कांहीही करता आले नाही. त्याचे डोके चेगटून फुटले आणि दांत बाहेर निखळून पडले. त्याचे निखाऱ्यासारखे दांत आता थंडगार आणि काळे पडले.

चारी नवयुवकांनी मेलेल्या दुंगाला गुहेत घुसवले आणि ते गुहेतून बाहेर आले. आसपासच्या गांवातल्या लोकांना ही आनंदाची बातमी ते ओतवून सांगत होते, “आम्ही राक्षसाला मारले आहे. आता त्याचे दांत घापुडे आण उोकणा नाहीत. पण आग नष्ट झालेली नाही, ती आमच्याजवळ आहे. आता आपले जीवन सुरक्षित झाले आहे.”

आता गांवकऱ्यांना दुंगाची भीती उरली नाही किंवा त्याच्या उष्ण श्वासाचीही फटफट उहिली नाही. त्यांनी सर्वांनी एकत्र येऊन आलीचा उपयोग करायला सुरवात केली. आता ते बटाटे व भासे तवून खायला शिकले.

हिऱ्यांचा हार

हेलापुरीत राहणाऱ्या गुप्तधनी व्यापाऱ्याकडे चौदा वर्षांचा सोमशेखर भरकाम करीत होता. त्याचा पिताही पूर्वी याच धरी कामाला होता. कांही वर्षांपूर्वी त्याचा एकाएकी मृत्यू झाला. त्यामुळे लहान बऱ्यांतच शेखर इथे कामाला राहिला. त्याची आई त्याच्या व्हिलांपूर्वीच मरण पावली होती. गुप्तधनीच्या घराामागे एका झोंपडीत तो राहत होता.

त्याला दरमहा पगार होता. शिक्षण भोजन व कपडावताही त्याला घरांत मिळत होता. म्हणून पगाराची रक्कम तो एका लहानशा डब्यांत सुरक्षित ठेवीत होता.

गुप्तधनीच्या घरांतल्या प्रत्येकाला जे काम हवे असे ते शेखर करून देत होता. सर्वजण त्याच्यावर निर्भर राहत होते.

एक दिवस तो अंगणांतल्या विहिरीचे पाणी काढताना बादली ओढत होता, तेव्हा गुप्तधनीने त्याला जरा रागांत म्हटले; "सोम, किती वेळ

झालाय, तू अजून गाईची धार काढली नाहीस. मुलं दुध्रासाठी खोळंबली आहेत."

तो कर्कश आवाज ऐकून शेखर नाराज झाला. पण आपली नाराजी न दाखवता तो म्हणाला, "साहेब, माझं नांव सोमशेखर आहे. नुसतं सोम नाही. अशा प्रकारे मला हांक मारलेली मला मुळीच आवडत नाही!"

त्याचा बोलण्याची कठोर शैली बघून गुप्तधनी चकित झाला. घरांतले सगळेजण त्याला आजवर 'सोम' म्हणूनच हांक मारीत आले होते. यापूर्वी त्याने कधी याबद्दल कुरकुर केली नव्हती. आज ह् सोम असा कांउलट बोक्तो आहे याचा विचार गुप्तधनीच्या मनांत तरळत राहिला. "तरीही आपला रोष त्याने प्रकट केला नाही आणि तो सोमला म्हणाला, "याच्यामुळे मी तुला अशीच हक घरीन - सोमशेखर प्रसादजी, गाईची धार काढायचे कष्ट घ्याल कां?"

शेखर मोठ्या उरसाहाने व आनंदाने

गोठ्याकडे धावा काढायला गेला. थोड्या वेळाने दुधाची कासंडी घेऊन शेखर घरांत आला; तेव्हा गुप्तधनीच्या आग्ने त्याला सांगितले, "अरे सोम, घरांत भाजीच नाही. तू बाजारांत जाऊन भाजी घेऊन ये."

शेखर पुन्हा तडकला. त्याने कठोर स्वरांत म्हटलं, "आधी पैसे नि घेवी आणून चा."

त्याचा लस कोसळा स्वर आणि बोलणे ऐकून गुप्तधनीची आई थक्क झाली. गुप्तधनी हे लांबून बघत होता. शेखरच्या वागण्यांत एकाएकी हा बदल झालाय, त्याच्यामागे कांहीतरी जोरदार कारण असलं पाहिजे. आणि गुप्तधनीने ते काण शोधायचे ठरवले.

त्या रात्री घरांतली सर्व मंडळी झोपी गेली, तेव्हा गुप्तधनी चोरपाचलाने शेखरच्या झोपडी-जवळ गेला. आंत काय चाललंय ते पाहण्यासाठी त्याने खिडकीच्या फर्दीतून आंत बघितले. त्यावेळी त्या सौम्य प्रकाशांत शेखरच्या हातांत एक चमचमणारा ह्या दिसत होता व त्याच्याकडे तो निरखून पाहत होता.

जेव्हा सोम लांकडे आणायला शेजारच्या जंगलात गेला होता. तेव्हा कांबळ्याच्या घरटबाजवळ एका फंदीवर तो हार लांबवळत होता. कांबळ्याने ती चकाकणारी वस्तू खायला म्हणून उचलली असेल आणि खायला निवयलेली आहे हे समजल्यावर टाकून दिली असेल. शेखरच्या वागण्यांतला बदल कां झाला ते गुप्तधनीला आता समजले. हा हिऱ्यांचा हार त्याचे मूळ कारण होते.

असेच कांही दिवस गेले. त्यावर्षी गुप्त-

बांदोबा

धनीच्या वागंत केव्हाचे छान पीक आले होते. त्याने खवचटपणे शेखरला म्हटले, "सोमशेखर प्रसादजी, आपण दोघेजण जाऊन सुगंधीपूरच्या बाजारांत ही केळी विकायला जायचं कां?"

शेखरने आनंदाने होकारार्थी मान डोलावली. त्याच दिवशी संध्याकाळी दोघेही केव्हांचे घड विकायला बाजारांत गेले.

एका दुकानदाराला सगळे घड विकून गुप्तधनी परत जायच्या बेतांत होता. तेवढ्यांत शेखरने त्याला विचारले, "मात्तक, मला जरा बाजारांत हिंडून यायचं आहे. मला पाहायचंय की इतर दुकानांत कोणकोणता भाल मारलेला असतो तो! गुप्तधनीने म्हटलं, "ठीक आहे, तू हिंडून ये. मी इथेच तू येईपर्यंत थांबतो."

तासाभरांत शेखर खाली मान घालून गुप्तधनीजवळ आला. त्याने हळू आवाजांत

कैलासनाथ

म्हटले, "मावक, आता आपण निघायचं ना?"

"जशी आपली इच्छा, सोमशेखर प्रसादजी" गुप्तघनी म्हणाला.

शेखरने कळकळून म्हटले, "मी तुमचा सोम आहे हो. जन्मल्यापासून मी तुमच्याकडे आहे. इथेच मी लहानाचा मोठा झालो. मला तुम्ही 'सोम' म्हणूनच हाक मारा!" त्याचा स्वर नम्र होता.

या तारुभरांत हा फरक अचानक कसा काय झाला असेल ते काही गुप्तघनीला उमजेना. तो सोमकडे नवजाने पाहता राहिला. ते सोमशेखरच्या लक्षांत आले आणि त्याने पुढे म्हटले, "मावक, मला क्षमा करा, मला आपल्याला काहीतरी सांगायचं आहे."

"अरे संशय ना! त्यांत संकोच कशाला रे?" गुप्तघनीने म्हटले.

"आठवड्याभूवीं मला एक हिऱ्यांचा हार मिळाला. झालं, मला श्रीमंतीची स्वप्ने दिसायला लागली. माझ्या मनांत आलं की हा हार घेऊन मी एक घर विकत घेईन, शेतीवाडी विकत घेईन आणि आरामांत राहीन, माझा विचाराचा ढांगच एकदम बदलला. मी स्वतःला श्रीमंत समजायला

लागलो. तो हार विकण्याला म्हणून आलाच मी सोनाराच्या दुकानांत गेलो होतो. पण त्याने तो हार नकली आहे असे सांगितले. मी त्याला वासून सांगितले की तो हार नकली नाही, खरा आहे. माझा आग्रह पाहून तो सोनार चिडला आणि त्याने आपल्या नोकरांकडून मला धके मारून दुकानाच्याबाहेर हाकलले. "हे सांगून सोमशेखरने तो हार गुप्तघनीला दाखवला.

तो हार नीट निरखून बघितल्यानंतर गुप्तघनी म्हणाला, "हे बघ, तू कष्टाळू आहेस. मेहनत करशील तर भाष्य तुझ्या पाठीशी येईल. मग एकच हार काय, तू आणखी दमिने घेऊ शकशील. ज्यांचा हा हार हरवला असेल, त्यांना त्याचे किती वाईट वाटत असेल त्याचा जरा विचार कर. तो गिळ्यात्यानारेच नू तो पोविसांकडे बायला हवा होतास. मेहनतीची कमाई हीच खरी धनसंपदा आहे. जवळ धन असो वा नसो, माणसाने आपला तोल सांभाळायला हवा. आपल्या बोलण्यावा-गण्यांत निष्कारण बदल घेऊं देऊं नये. त्यांतच त्याचा मोठेपणा आणि गौरव आहे. कळतं ना?"

शेखरने पुन्हा होकारार्थी मान डोलावली.

मे २००४

५६

चांदोबा

पुरावा

बल्लभनगर हे गांव व्यापाराकरिता प्रसिद्ध होते. अनेक देशांतून व्यापारी लोक व्यापाराकरिता इथे येत होते. एकदा दक्षिणेतून एक मनुष्य बल्लभनगराला आता. त्याच्याजवळ फक्त पांचशे रुपये होते. आवश्यक वस्तू खरेदी काण्यासाठी तो गल्ल्या-गल्ल्यातून फिरत होता.

अचानक एक स्त्री समोरून आली. तिने त्याचा हात पकडला, आणि म्हणू लागली, "माझे रुपये चोरून खरेदी करतोस का?" तो मनुष्य आपल्याबरीत आरोप ऐकून चकित झाला व जरा घाबरला, मग स्वतःला सांगून म्हणाला, "मी, तुझ्या पैशाची चोरी केली? ही अगदी अशक्य गोष्ट आहे मी तर तुला ओळखत देखील नाही."

ही गडबड ऐकून लोकांची गर्दी जमली. दोषांमध्ये खरे कोण बोलतो, खोट कोण बोलते? ह्याचा निर्णय लोकांना घेता येईना. जमावातील एकजण म्हणाला, "अरे, इथेच काय भांडता? जवळच न्यायालय आहे, तिथे चला."

त्या स्त्रीने ह्या परदेशी माणसाचा हात तो पकडून जाऊं नये म्हणून खड पकडला आणि त्याला ओढतच ती न्यायालयांत घेऊन गेली. तिने न्यायाधीशाकडे तक्रार केली, व म्हणाली, "महाशय, ह्या माणसाने बाजारात माझ्याकडून जबरदस्तीने माझे पांचशे रुपये हिसकावून घेतले. ते तो आता देत नाही. आपण माझे पैसे मला देऊन योग्य तो न्याय द्या."

"ह्या गोष्टीला कोणी साक्षी आहे का?" न्यायाधीशाने विचारले. त्या स्त्रीने नकारार्थी मान हलवली. न्यायाधीशाने परदेशीला विचारले, "तुला काही सांगायचं आहे का?"

"महाशय, घरेलू आवश्यक वस्तू खरीदण्या-साठी मी आज सकाळीच या शहरांत आलो. माझ्या इथे कोणीही मी ओळखीचे नाही. ह्या स्त्रीला तर मी ओळखतच नाही. माझ्याजवळ पांचशे रुपये होते, ते खरोखर माझेच आहेत," परदेशी माणसाने सांगितले.

- २५ वर्षांपूर्वी चांदोबात प्रसिद्ध झालेली गोष्ट -

न्यायाधीश थोडा वेळ गप्प बसले. ती स्त्री छोटे नोबले आहे याबद्दल त्याची खात्री पडली. त्यांनी एक प्रयोग करून पहायचा ठरविले. ते परदेशी माणसाला म्हणाले, "तुझ्यावर माझा विश्वास बसत नाही. तेव्हा तू तिचे पैसे तिला परत कर." परदेशीने कांही उपत्यचा नाही असे समजून पांचशे रुपये काढून त्या स्त्रीला परत दिले. ती निघून गेलेली पाहताच न्यायाधीशाने त्या माणसाला जकड बोलावून हळूच सांगितले "तू तिच्यामागे जा आणि पैसे ओढून घे. भिऊ नकोस, मी तुला मदत करीन."

न्यायाधीशाच्या सांगण्याप्रमाणे तो माणूस तिच्यामागे गेला आणि तिच्या हातून पैसे ओढून घेण्याचा खूप प्रयत्न केला पण त्याला यश मिळाले नाही. अनेक लोक माव तेथे जमून झाले.

ती स्त्री परत न्यायाधीश महाराजांकडे आली आणि म्हणू लागली "तुम्ही, मला जे पैसे दिले होते ते घेण्याचा प्रयत्न तो करीत आहे. मला मदत करा."

न्यायाधीशाने विचारले, "काय सांगते? खरं

आहे का हे? कोणी प्रत्यक्ष घटना पाहिली का?"

जमलेल्या लोकांच्याकडे हात दाखवून ती म्हणाली, "ह्या सर्वांनी पाहिले आहे. माझ्याकडून तो पैसे ओढत असताना हे सर्व तिथेच होते."

न्यायाधीश म्हणाले, "तुझ्यावर विश्वास आहे. ह्या लोकांना विचारण्याची गरज नाही. मग त्याने पैसे घेतले का?"

त्या स्त्रीने "तो त्या प्रयत्नांत असफल झाला, कारण मी त्याला तसे करू दिले नाही" असे सांगितले.

न्यायाधीश म्हणाले "मी तोच विचार केला होता, तुझे पैसे चोरण्याची ताकद या माणसांत नाही. त्याने असा प्रयत्न केला असला तरी लोकांनी त्याला तसे करू दिले नसते. पहिल्यांदाच त्याने पैसे चोरले, त्यावेळी तुमच्या दोघांशिवाय तिथे कोणीच नव्हते. त्यावरून हेच सिद्ध होते की हे पैसे त्या परदेशी माणसाचे आहेत. ते त्याला परत दे. शरत असेच कळाली तर तुला शिक्षा करीन आणि तुलात मध्ये पाठवीन. लक्षांत ठेव."

आर्य

अज्ञात राजकुमाराचे रहस्य

